

วารสาร
ประวัติศาสตร์
ธรรมศาสตร์

THE THAMMASAT
JOURNAL
OF
HISTORY

ลัทธิทรอตสกี (Trotskyism) ในไทย
ยุคหลัง-พคท. (“post-พคท.”)*
Trotskyism after CPT. in Thailand

ธิกานต์ ศรีนารา
Thikan Srinara

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
E-mail: srinara2519@gmail.com

* คำและความคิดเรื่อง “post- พคท.” ผู้เขียนหยิบยืมมาจากบทความของ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เรื่อง “ปัญญาชน 14 ตุลา พันธมิตรฯ และแอ็กติวิสต์ ‘2 ไม่เอา,’” ใน ธนาพล อิวสกุล กองบรรณาธิการ และคนอื่นๆ, รัฐประหาร 19 กันยา: รัฐประหารเพื่อระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กรุงเทพฯ: ฟาเดียกัน, 2550), 387.

บทคัดย่อ

ในช่วงนับตั้งแต่ปี 2524 เป็นต้นมา ขณะที่ทฤษฎีการเมืองขึ้นกึ่งศักดินาของ พคท. ที่ให้ความสำคัญกับการวิพากษ์ “ระบบศักดินา” ไปพร้อมๆ กันกับการวิพากษ์ “ระบบทุนนิยม” กำลังตกต่ำลงจนถึงขีดสุดปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยบางส่วนได้พยายามนำเอาลัทธิทรอตสกี (Trotskyism) เข้ามาเผยแพร่ในสังคมไทย ลัทธิทรอตสกี (Trotskyism) หมายถึงกระแสความคิดของนักทฤษฎีคนสำคัญอย่างเลออน ทรอตสกี (Leon Trotsky) และบรรดานักลัทธิมาร์กซรุ่นหลังที่รู้จักกันต่อมาในฐานะนักลัทธิทรอตสกี (Trotskyist) เช่น เอิร์นเนสท์ เมนเดล (Ernest Mandel) และไอแซค ดอยท์เชอร์ (Isaac Deutscher) ที่พยายามยืนยันและพัฒนาความคิดทฤษฎีของทรอตสกีด้วยการนำเอาลัทธิทรอตสกีมีหลายรูปแบบ มีตั้งแต่การเขียนงานในเชิงชีวประวัติ การเขียนบทความในเชิงแนะนำเนื้อหาทางทฤษฎี การแปลงานเขียนประยุกต์ใช้ทฤษฎีไปจนถึงการอ้างอิงงานเขียนขึ้นสำคัญ ของทรอตสกีและนักลัทธิทรอตสกีด้วย ผลสะท้อนของการพยายามนำเอา “ลัทธิทรอตสกี” สู่อำนาจไทยดังกล่าว ทำให้ปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยลดความสำคัญต่อการวิพากษ์ “ระบบศักดินาไทย” ลง แล้วหันไปให้ความสำคัญกับการวิพากษ์ลัทธิศักดินาและลัทธิเหมาเจอตุงไปพร้อมๆ กับการวิพากษ์ระบบทุนนิยมแทน ขณะเดียวกัน พวกเขาก็เสนอว่าขบวนการสังคมนิยมทั้งภายในและในต่างประเทศที่กำลังเผชิญกับภาวะวิกฤตอยู่นั้น ควรที่จะหันมาสนับสนุนแนวทางการปฏิวัติสังคมนิยมตาม “ทฤษฎีการปฏิวัติถาวร” ของทรอตสกีเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม กระแสลัทธิทรอตสกีที่ว่านี้ได้รับความสนใจจากปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยอยู่เพียงในช่วงเวลาสั้นๆ เท่านั้น ก่อนที่จะตกต่ำลงไปอย่างรวดเร็วในช่วงปลายทศวรรษ 2520 พร้อมๆ กับลัทธิมาร์กซสายอื่นๆ ที่บรรดาปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยพยายามนำเข้าสู่สังคมไทยภายหลังการล่มสลายของ พคท.

คำสำคัญ: ลัทธิทรอตสกี, นักลัทธิทรอตสกี, ปัญญาชน, ฝ่ายซ้ายไทย

Abstract

Since 1981 onwards, the CPT's semi-feudalism theory with its focus on criticisms of Thai Feudalism" and "Capitalism" has been collapsing. Some Thai leftist intellectuals have tried to bring Trotskyism into Thai society. Trotskyism refers to the ideas of major theorists such as Leon Trotsky and the Marxist theorists of the following generation, later on known as Trotskyist such as Ernest Mandel and Isaac Deutsch, who tried to confirm and develop the Trotsky's theory. Introducing Trotskyism into Thai society come in many forms; for example writing Trotsky's biography, writing articles on theoretical basis, translation, theory application and citing the Trotskyism's important books and articles to name a few. The introduction of Trotskyism into Thai society made The Thai left-wing intellectuals pay less attention to the importance of criticism on "Thai feudalism" and turn their interests to criticisms on Stalinism and Mao Zedong that comes simultaneously with criticisms on "Capitalism." At the same time, they suggested that both the internal and international socialist movements facing the crisis should support the permanent revolution theory of Trotskyism". However, Trotskyism itself was attracted by the Thai leftist intellectuals during a short period of time just before its collapse in the late 1970s that happened along with other Marxist ideas tried by Thai leftist intellectuals who brought this concept to Thai society after the collapse of the CPT.

Keywords: Trotskyism, Trotskyist, Intellectuals, Thai leftist

1. บทนำ

จากเลออน ทรอตสกี (Leon Trotsky) ถึงลัทธิทรอตสกี (Trotskyism)

ลัทธิทรอตสกี (Trotskyism) เป็นทฤษฎีของลัทธิมาร์กซ์ที่เสนอโดยเลออน ทรอตสกี ผู้ถือว่าตัวเองเป็น “ลัทธิมาร์กซ์ดั้งเดิม” (orthodox Marxist) และ “บอลเชวิค-เลนินนิสต์” (Bolshevik-Leninist) ความคิดทางการเมืองของทรอตสกีแตกต่างจาก “ลัทธิสตาลิน” (Stalinism) เขาต่อต้านความคิดเรื่อง “สังคมนิยมในประเทศเดียว” (Socialism in One Country) และเสนอความคิดเรื่อง “สากลนิยมชนชั้นกรรมาชีพ” (proletarian internationalism) ทรอตสกีเชื่อมั่นในระบอบเผด็จการชนชั้นกรรมาชีพที่วางพื้นฐานอยู่บนหลักการประชาธิปไตยที่แท้จริง คำว่า “ลัทธิทรอตสกี” ถูกสร้างขึ้นโดย พาเวล มิลยูคอฟ (Pavel Milyukov) ซึ่งเป็นผู้นำทางอุดมการณ์ของพรรคประชาธิปไตยรัฐธรรมนูญ (Kadets) ในรัสเซีย เจม พี. แคนนอน (James P. Cannon) นักจัดตั้งคอมมิวนิสต์ชาวอเมริกันที่เป็นนักลัทธิทรอตสกีได้อธิบายไว้ในหนังสือที่ชื่อ *History of American Trotskyism* ของเขาว่าลัทธิทรอตสกีไม่ใช่ขบวนการใหม่หรือลัทธิใหม่ แต่เป็นการฟื้นฟูและนำลัทธิมาร์กซ์กลับมาใช้ใหม่ เช่นเดียวกับที่มันเคยใช้อธิบายและปฏิบัติในการปฏิวัติรัสเซียและคอมมิวนิสต์สากลในยุคแรกๆ ลัทธิทรอตสกีแตกต่างจากทฤษฎีของนักลัทธิมาร์กซ์อื่นๆ ตรงที่ พวกเขาสืบทอดความคิดลัทธิมาร์กซ์คลาสสิกและลัทธิบอลเชวิคของเลนินกับทรอตสกี ยืนยันจารีตของการปฏิวัติ

เดือนตุลาคม 1917¹ สนับสนุนยุทธศาสตร์การปฏิวัติถาวร วิพากษ์ผู้นำของสหภาพโซเวียตยุคหลังปี 1924 และผู้นำหลังปี 1933 สนับสนุนการปฏิวัติทางการเมืองในสหภาพโซเวียตและวิพากษ์สิ่งที่นักลัทธิทรอตสกีเรียกว่า “รัฐของคนงานที่ถูกบิดเบือน” สนับสนุนการปฏิวัติของชนชั้นแรงงานในประเทศทุนนิยมก้าวหน้า และสนับสนุนลัทธิสากลนิยมชนชั้นกรรมาชีพ²

ส่วน “สากลที่ 4” (The Fourth International) เป็น “องค์กรคอมมิวนิสต์สากล” ที่ถูกจัดตั้งขึ้นโดยทรอตสกีและพวกในปี 1938 ด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อครอบงำการนำที่เป็นลัทธิมาร์กซของชนชั้นกรรมาชีพขึ้นมาใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพยายามรักษาความเป็นเอกภาพระหว่างทฤษฎีและการปฏิบัติการทางการเมือง อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่ที่ถูกจัดตั้งขึ้น สากลที่ 4 ถูกไล่ล่าโดยตำรวจลับของโซเวียต ถูกปราบโดยรัฐบาลทุนนิยมทั้งฝรั่งเศสและอเมริกา ถูกปฏิเสธทั้งจากโซเวียตและลัทธิเหมาเจ๋อตุง ในช่วงปลาย สากลที่ 4 ต่อสู้อยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ผิดกฎหมาย ถูกปราบและถูกรบกวอดอย่างหนักตลอดสงครามโลกครั้งที่ 2³ ในช่วงทศวรรษ 1940 สากลที่ 4 แตกแยกออกเป็นกลุ่มลัทธิภายในย่อยจำนวนมาก แต่ต่อมาก็ถูกฟื้นฟูขึ้นใหม่ในช่วงทศวรรษ 1960⁴

¹ Alex Callinicos, *Trotskyism* (Buckingham: Open University Press 1990), 1-3.

² <http://en.wikipedia.org/wiki/Trotskyism>

³ Ernest Mandel, “Trotskyists and the Resistance in World War Two,” <http://www.marxists.org/archive/mandel/1976/xx/trots-ww2.htm>

⁴ <http://en.wikipedia.org/wiki/Trotskyism>

นักลัทธิทรอตสกีมีตัวแทนความคิดที่สำคัญซึ่งมีผลงานแพร่หลายเป็นที่รู้จักกันทั่วคือ โรมัน รอสโดล์สกี (Roman Rosdolsky, 1898-1967), เอิร์นเนสท์ เมนเดลผู้เขียน *Late Capitalism* โดยได้รับอิทธิพลโดยตรงจากรอสโดล์สกีและนักทฤษฎีนอกองค์การที่ถือว่าตัวเองสืบสายความคิดเดียวกันมาแต่มีข้อแตกต่างกับความคิดทางการของสากลที่ 4 อยู่ นั่นคือ ไอแซค ดอยท์เซอร์ (Issac Deutscher, 1907-1967) ผู้ซึ่งเรียกตัวเองว่า “นักลัทธิทรอตสกีนอกกรีต” งานเขียนชิ้นแรกของดอยท์เซอร์คือ งานเขียนเกี่ยวกับชีวประวัติของสตาลิน (Stalin) แต่งงานเขียนชิ้นยิ่งใหญ่ที่สุดของเขา คือ งานเขียนเกี่ยวกับชีวประวัติของทรอตสกี ซึ่งมีทั้งหมด 3 เล่ม ได้แก่ *The Prophet Armed* (1954), *The Prophet Unarmed* (1959) และ *The Prophet Outcast* (1963) จารีตทางทฤษฎีที่ตกทอดมาจาก ทรอตสกี นั้น แตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับลัทธิมาร์กษตะวันตกเพราะจารีตนี้ให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจและการเมือง ไม่ใช่ปรัชญา พวกเขาเป็น “นักสากลนิยม” (internationalist) ที่ไม่ได้ผูกพันตัวเองกับประเทศหรือวัฒนธรรมหนึ่งใด ใช้ภาษาที่ชัดเจนเข้าใจง่ายไม่มีตำแหน่งในมหาวิทยาลัย แต่ถูกไล่อ่าและเป็นคนนอกกฎหมาย ทรอตสกีถูกฆ่าในเม็กซิโก ดอยท์เซอร์และรอสโดล์สกีถูกเนรเทศไม่สามารถกลับไปแลนด์และยูเครนได้ ขณะที่เมนเดลเคยถูกห้ามเข้าอเมริกา ฝรั่งเศสเยอรมนี เป็นต้น และอยู่ที่เบลเยียมจนกระทั่งเสียชีวิต⁵

⁵ เกษียร เตชะพีระ, “วิกฤตอุดมการณ์สังคมนิยมในหมู่นักศึกษาปัญญาชนไทย,” ใน *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง* 3, ๑.3 (มกราคม-มีนาคม 2527): 80. และดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Perry Anderson, *Consideration on Western Marxism*, 97-100.

2. การนำลัทธิทรอตสกีเข้าสู่สังคมการเมืองไทย

แม้ว่าลัทธิทรอตสกีจะเกิดขึ้นในยุโรปมานาน ผ่านการเคลื่อนไหวต่อสู้ล้มลุกคลุกคลานแตกสลาย และต่อมาได้ถูกได้ฟื้นฟูขึ้นใหม่จนเป็นที่กล่าวขวัญถึงกันอย่างมากในช่วงนับตั้งแต่ทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา แล้วก็ตาม แต่ลัทธิทรอตสกีก็เดินทางเข้าสู่สังคมไทยช้ามาก และเมื่อมาถึงก็ต้องเจอกับอิทธิพลของลัทธิสตาลินและลัทธิเหมาเจ๋อตุงที่กำลังเป็นกระแสหลักในหมู่ปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยอยู่พอดี กล่าวคือ ลัทธิทรอตสกีปรากฏตัวขึ้นในสังคมไทยเป็นครั้งแรกในช่วงหลังกรณี 14 ตุลาคม 2516 แต่กระแสความคิดนี้แทบที่จะไม่มีอิทธิพลทางความคิดต่อสาธารณชนเท่าใดนัก เพราะทั้งถูกวิพากษ์และถูกปฏิเสธจากบรรดานักศึกษาและปัญญาชนฝ่ายซ้ายซึ่งในเวลานั้นให้การยอมรับต่อลัทธิเหมาเจ๋อตุงของพรรคท. เป็นส่วนใหญ่ ดังที่เกษียร เตชะพีระ อดีตนักศึกษาฝ่ายซ้ายในยุคนั้นเล่าในอีกหลายปีต่อมาว่าในช่วงหลังกรณี 14 ตุลาคม 2516 ความคิดของเลออน ทรอตสกี และโรซ่า ลุกเซมบูร์ก ซึ่งมีบทบาทวิพากษ์วิจารณ์ทางทฤษฎีกับเลนินและสตาลินอย่างแหลมคมยิ่งถูกละเลยไปอย่างมาก มีเพียงงานเขียนของเอิร์นเนสท์ เมินเดลสันเดียวที่แปลเป็นภาษาไทยคือ *เศรษฐกิจศาสตร์มาร์กซิสต์เบื้องต้น* โดยอำไพ รุ่งอรุณ (นามแฝง) แปลออกมาจำนวนหนึ่ง และทวี หมั่นนิกร แปลออกมาอีกจำนวนหนึ่ง นอกจากนี้ ยังมีหนังสือภาษาต่างประเทศของนักคิดสายนี้นอนนิ่งอยู่ตามห้องสมุดบ้าง แต่ก็ไม่มีอิทธิพลทางความคิดโดยตรงต่อสาธารณชนเลย⁶

⁶ เกษียร เตชะพีระ, “วิกฤตอุดมการณ์สังคมนิยมในหมู่นักศึกษาปัญญาชนไทย,” 79-80.

จนกระทั่งถึงปี 2524 เมื่อลัทธิเหมาเจ๋อตุงและลัทธิสตาลินของ พคท. ถูกวิพากษ์อย่างหนักจนตกต่ำลงจนถึงขีดสุดแล้วนั่นเอง ปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยจำนวนหนึ่งจึงได้หันไปหาและพยายามนำเอาทฤษฎีของทروتสกี และบรรดานักลัทธิมาร์กซรุ่นหลังอย่างเอิร์นเนสท์ เมนเดล และไอแซค ดอยท์เซอร์ ที่นิยมในความคิดของ ทروتสกี ซึ่งมักจะเรียกกันว่า “นักลัทธิทروتสกี” เข้ามาเผยแพร่ในสังคมการเมืองไทยกันอย่างคึกคักโดยการนำเข้ามีหลายรูปแบบ ตั้งแต่การเขียนงานในเชิงชีวประวัติ การเขียนบทความในเชิงแนะนำเนื้อหาทางทฤษฎี การแปลงานเขียนประยุกต์ใช้ทฤษฎีไปจนถึงการอ้างอิงงานเขียนชิ้นสำคัญๆ ของทروتสกี และนักลัทธิทروتสกี

3.ลัทธิทروتสกีในงานเขียน ว่าด้วยชีวประวัติของ ทروتสกี

ในช่วงนับตั้งแต่ปี 2524 เป็นต้นมา การหยิบยกเอาชีวประวัติของเลออน ทروتสกีมานำเสนอในรูปบทความหรือหนังสือแปลหรือการแปลและเรียบเรียง เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ทำให้ลัทธิทروتสกีหลังไหลเข้าสู่สังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในแวดวงนักคิดและปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทย ซึ่งมีส่วนทำให้ชีวิตและความคิดทฤษฎีของทروتสกี กลายเป็นที่รู้จักกันมากขึ้น เริ่มต้นจากการตีพิมพ์หนังสือของสัณชัย สุวังบุตร เรื่อง *ทروتสกี 1879-1917* ในเดือนมิถุนายน 2524 โดยผู้เขียนหนังสือเล่มดังกล่าวได้แสดงออกอย่างเปิดเผยว่า เรามีจุดยืนที่ต่อต้านลัทธิสตาลินและพยายามจะฟื้นฟูเกียรติประวัติให้กับทروتสกี ดังจะเห็นได้จากการให้เหตุผลของสัณชัยเกี่ยวกับการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ว่า

หลังที่สตาลินก้าวสู่อำนาจ ทรอตสกีถูกโจมตีให้ร้ายในฐานะนักลัทธิแก้ นักขวยโอกาส ผู้ทำลายพรรค และบุคคลผู้ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องแต่อย่างใดในการปฏิวัติ การให้ร้ายดังกล่าวทำให้ชีวิตนักปฏิวัติที่โดดเด่นที่สุดคนหนึ่งของคริสต์ศตวรรษที่ยี่สิบหมองมัว และประวัติศาสตร์การปฏิวัติที่ถูกประทับตรากันใหม่ ไม่ว่าจะเป็นทรอตสกี, มารตอฟ, บุคฮาริน และคนอื่นๆ และภาพที่ต่างพร้อยที่สุดของการปฏิวัติรัสเซียเริ่มถูกเปิดเผย งานเขียนชิ้นนี้จึงเป็นการพยายามเสนอข้อเท็จจริงอีกแง่มุมหนึ่งของการปฏิวัติรัสเซีย และแนะนำผู้อ่านให้รู้จักชีวิตนักปฏิวัติผู้ไม่เป็นที่รู้จักกันดีในบ้านเรา อย่างน้อยที่สุด เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับบทบาทและสถานภาพของทรอตสกีต่อการปฏิวัติปี 1917⁷

หนังสือ ทรอตสกี 1879-1917 ของสัญญาชัย สุวังบุตร ได้รับความสนใจจากนักศึกษาปัญญาชนและนักกิจกรรมการเมืองอยู่ไม่น้อย อาจกล่าวได้ว่า นับตั้งแต่หลังกรณี 14 ตุลาคม 2516 มาจนถึง “ยุควิกฤตศรัทธา” ในช่วงปี 2524 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่นักศึกษาและปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยถูกครอบงำด้วยลัทธิเหมาเจอตุงของ พคท. และเป็นช่วงเวลาที่กระแสความคิดของลัทธิทรอตสกีถูกถือถือว่าเป็น “พิษร้าย” อยู่ นั่นนับเป็นครั้งแรกที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่หนังสือเกี่ยวกับชีวประวัติของทรอตสกี ออกมาอย่างเป็นทางการ ดังจะเห็นว่า พลันที่หนังสือเล่มนี้ปรากฏตัวต่อสาธารณะในช่วงเดือนมิถุนายน 2524 ถาวร สุขาภิณยา อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็เขียนบท

⁷ สัญชัย สุวังบุตร, ทรอตสกี 1879-1917 (กรุงเทพฯ: เคนดิสไทย, 2524).

วิจารณ์หนังสือเล่มนี้ตีพิมพ์เผยแพร่ใน วารสารธรรมศาสตร์ ฉบับเดือน
กันยายน 2524 โดยเขากล่าวว่า

หนังสือเล่มนี้รู้สึกว่าจะเป็นหนังสือภาษาไทยเล่ม
แรกที่เขียนเกี่ยวกับเรื่องราวของนายลืออน ทรอดสก็
โดยตรงในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา อาจจะเป็นเพราะนาย
ทรอดสก็ได้ถูกกลบเลือนหายไปจากความทรงจำของ
ปัญญาชนของโลก ไม่ว่าจะเป็นโลกเสรีหรือโลก
คอมมิวนิสต์ก็ตาม ในโลกคอมมิวนิสต์นั้น ผู้นิยมลัทธิ
ทรอดสก็ ถูกถือว่าเป็นผู้บ่อนทำลายขบวนการ
คอมมิวนิสต์ และควรจะถูกกำจัดไปโดยเร็ว หากเข้าใจ
พิษร้ายของลัทธิทรอดสก็ก็จะแทรกซึมขบวนการก่อ
ให้เกิดความกระด้างกระเดื่องของมวลชนต่อแกนนำ
(Vanguard) ของขบวนการ ดังนั้น พวกนิยมทรอดสก็ควร
ที่จะถูกกำจัดก่อนพวกนายทุนหรือพวกสังคมนิยมอื่นๆ
เพื่อคุ้มกันมวลชนและแนวร่วมอื่นๆ ไม่ให้สับสนไปจาก
แนวทางที่ถูกต้องของขบวนการคอมมิวนิสต์

หนังสือเล่มนี้ เขียนขึ้นมาให้ผู้อื่นได้อ่านอย่าง
สบายๆ พร้อมๆ กับแทรกเกร็ดทางประวัติศาสตร์ของ
การปฏิวัติรัสเซียเข้าไปได้ด้วย แต่ขาดการวิเคราะห์
อันเป็นหลักเป็นเกณฑ์เกี่ยวกับแนวความคิดของนาย
ทรอดสก็ และรู้สึกว่าจะเป็นการไม่เป็นธรรมต่อนาย
ทรอดสก็ในการที่จะเล่าแต่เรื่องเกร็ดต่างๆ และบทบาท
ของชีวิตของเขาโดยไม่ได้พิจารณาถึงตัวทฤษฎีและ
แนวทางต่างๆ ที่เขาตั้งใจว่าจะตกทอดให้เป็นมรดกแก่

อนุชนรุ่นหลัง⁸

นอกจากข้อความข้างต้นจะทำให้เรามองเห็นฐานะที่ไม่ค่อยดีนักของลัทธิทรอตสกีในขบวนการคอมมิวนิสต์แล้ว ยังทำให้เรามองเห็นด้วยว่า ข้อวิจารณ์สำคัญที่ถาวร สุชากันยา มีต่อหนังสือของสัญญาชัย สุวังบุตร ก็คือ ถึงแม้การตีพิมพ์หนังสือ *ทรอตสกี* ของสัญญาชัย จะถือเป็นการตีพิมพ์เผยแพร่ชีวิตประวัติของเลออน ทรอตสกี ในสังคมไทยอย่างเป็นทางการครั้งแรกก็ตาม แต่ทว่าหนังสือเล่มนี้ก็ยังมิใช่อันตรงที่ยังขาดการวิเคราะห์อันเป็นหลักเป็นเกณฑ์เกี่ยวกับแนวความคิดของทรอตสกี หรือเน้นแต่การเล่าเรื่องเกร็ดต่างๆ และบทบาทของชีวิตของเขาโดยไม่ได้พิจารณาถึงตัวทฤษฎีและแนวทางต่างๆ ที่เขาตั้งใจว่าจะตกทอดให้เป็นมรดกแก่อนุชนรุ่นหลัง อย่างไรก็ตาม ข้อวิจารณ์ดังกล่าวก็กลายเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้น่าจะเป็นครั้งแรกอีกเช่นกันที่ได้มีการกล่าวถึง แนวความคิดของทรอตสกีอย่างเป็นทางการในหมู่นักศึกษาและปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยด้วย แม้ว่าจะเป็นการกล่าวถึงในลักษณะแบบสรุปสั้นๆ จำนวน 6 ข้อก็ตาม นั่นคือ (1) เน้นการปฏิบัติของมวลชนโดยตรงและพยายามลดบทบาทของแกนนำลงให้น้อยที่สุดเท่าที่จะน้อยได้ (2) หลังการปฏิบัติแล้วประชาธิปไตยทางตรงควรจะนำมาใช้ทันทีโดยพรรคพยายามโอนอำนาจมาให้มหาชนให้มากที่สุด (3) ในการปฏิวัติสากล ทุกชาติควรก้าวกระโดดเข้าสู่การปฏิวัติสังคมนิยมทันที เล็กลุ่มขั้นตอนระดับกลางในการปฏิบัติ (4) การปฏิวัติอันต่อเนื่องไม่หยุดยั้ง (Permanent Revolution) (5) การก้าวกระโดดสู่ระบบอุตสาหกรรมโดยทันที และ (6) การตีความหมายของนโยบายต่างประเทศของโซเวียตใน

⁸ ถาวร สุชากันยา, “วิจารณ์เรื่อง ทรอตสกี: 1879-1917 โดย สัญชัย สุวังบุตร,” *วารสารธรรมศาสตร์* 10, ฉ.3 (กันยายน 2524): 217.

แห่งของความขัดแย้งระหว่าง Bureaucracy และประชาชน⁹

การปรากฏขึ้นของหนังสือ *ทรอตสกี* ของสัญญาชัย สุวังบุตร ไม่เพียงจะได้รับความสนใจจากนักคิดและปัญญาชนในเครือข่ายของ *วารสารธรรมศาสตร์* เท่านั้น หากแต่ยังได้รับความสนใจจากนักคิดและปัญญาชนในเครือข่ายของ *ปารายสาร* ด้วย ดังจะเห็นว่า ไม่กี่เดือนหลังจากการตีพิมพ์บทวิจารณ์หนังสือของสัญญาชัย ที่เขียนโดยถาวร ปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยที่สำคัญคนหนึ่งของยุคนั้นอย่าง สมชาย สุวรรณศรี ก็ได้เขียนบทวิจารณ์หนังสือเล่มเดียวกันนี้ขึ้นแล้วตีพิมพ์เผยแพร่ใน *ปารายสาร* ฉบับปลายปี 2524 เช่นกัน อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบกันแล้ว ถ้าไม่นับการเล่าถึงเนื้อหาในแต่ละบทของหนังสือโดยสังเขปแล้ว บทวิจารณ์ของสมชายก็แทบที่จะไม่ได้มีอะไรมากไปกว่านั้นเลย แต่กระนั้น เนื้อความในบทวิจารณ์ช่วงแรกของสมชาย ก็แสดงให้เห็นถึงฐานะทางประวัติศาสตร์ของลัทธิทรอตสกีในหมู่ปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยในยุควิกฤตศรัทธาได้อย่างชัดเจน ดังที่สมชายกล่าวว่า

หนังสือชีวประวัติ (Biography) ของนักปฏิวัติ
ลือนามของโลกชื่อ *ทรอตสกี* เล่มนี้เขียนขึ้นโดย สัญชัย
สุวังบุตร ซึ่งมีผลงานในแนวเดียวกันนี้มาหลายชิ้นแล้ว
(โดยเฉพาะเน้นไปทางชีวประวัติของนักคิดและนักปฏิวัติ
สังคมนิยมในรัสเซียในส่วนใหญ่) แต่ครั้งนี้เขาเอา “นัก
ปฏิวัติบอลเชวิคผู้ถูก (แสร้ง) ลืม” มาเปิดเผยต่อวงการ
นักคิดและปัญญาชนในบ้านเรา (อย่างค่อนข้างเป็น
ทางการ) เป็นครั้งแรก และก็มีผลในระดับหนึ่งที่จะช่วย

⁹ เรื่องเดียวกัน, 217.

ทำลายความตายซากและความแข็งทื่อในวงการนักคิด, นักกิจกรรม, นักเคลื่อนไหวที่ถือว่าเป็นฝ่ายซ้ายในบ้านเรา และซึ่งครั้งหนึ่งเคยประณามหรือเที่ยวโยนหมวกให้กับใครต่อใครว่าเป็นพวกนิยมทรอตสกี (ดูเหมือน เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ผู้นำนักศึกษาในอดีตคนหนึ่งก็ถูกฉลากยาอันนี้เข้าจังแป๊วเรอ)¹⁰

แน่นอนว่า “ฝ่ายซ้าย” ตามคำสมชายข้างต้น ย่อมหมายถึงฝ่ายซ้ายที่ได้รับอิทธิพลของลัทธิเหมาเจ๋อตุงของ พคท. ในช่วงนับตั้งแต่หลังกรณี 14 ตุลาคม 2516 มาจนถึง “ยุควิฤตศรัทธา” นั่นเอง หนึ่งปีต่อมาเมื่อกนกศักดิ์ แก้วเทพ นำเสนอบทวิจารณ์หนังสือเรื่อง *Women and the Family* ของทรอตสกี ใน *วารสารวรรณศาสตร์* ฉบับเดือนกันยายน 2525 เขาก็กล่าวคล้ายกับสมชายว่า

กล่าวสำหรับบ้านเราแล้ว เรื่องราวของทรอตสกี นักปฏิวัติผู้ยิ่งใหญ่คนหนึ่งของการปฏิวัติรัสเซียปี 1917 ดูจะไม่ค่อยเป็นที่รู้จักกันเท่าใดนักทั้งนี้เนื่องจากเสรีภาพทางวิชาการมีจำกัดส่วนหนึ่งกับอีกส่วนหนึ่งเกิดจากการโน้มเอียงรับรู้ประวัติศาสตร์เพียงบางส่วนของ “กลุ่มก้าวหน้า” ที่ถูกครอบงำโดยความคิดหลักขณะนั้น ฉะนั้นจึงนับได้ว่าหนังสือ *ทรอตสกี (1879–1917)* ของสัญญาชัย สุวัญบุตร (สำนักพิมพ์กอไผ่, 2524) เป็นการบุกเบิกเรื่องราวของทรอตสกีอย่างเป็นชิ้นเป็นอัน และเป็นการ

¹⁰ สมชาย สุวรรณศรี, “วิจารณ์เรื่อง *ทรอตสกี: 1879-1917* โดย สัญชัย สุวัญบุตร,” ใน *ปารจารย์สาร* 8, ฉ.5 (ตุลาคม-พฤศจิกายน, 2524): 99.

พยายามให้ภาพที่ถูกต้องของทรอตสกีซึ่งมักจะถูกโจมตี
ให้ร้ายว่าเป็นนักลัทธิแก่นักฉวยโอกาสผู้ทำลายพรรค...
ฯลฯ¹¹

ดูเหมือนว่า ทรอตสกี ของสัญญาชัย จะมีส่วนทำให้ความสนใจใคร่รู้
ที่มีต่อทรอตสกีในหมู่นักศึกษาและปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยเริ่มขยายตัว
กว้างขึ้น ที่สำคัญก็คือ ได้เริ่มขยับขยายไปให้ความสนใจต่องานเขียน
ของผู้นิยมทรอตสกีอย่างไอแซค ดอยท์เชอร์ด้วย ดังจะเห็นว่า เมื่อถึง
กลางปี 2526 สัญญาชัยก็ได้เขียนบทแนะนำหนังสือเกี่ยวกับชีวประวัติของ
ทรอตสกีอีกเล่ม นั่นคือ *Tragedy of Leon Trotsky* เขียนโดยโรนัลด์
ซีเกล (Ronald Segal) และตีพิมพ์เมื่อปี 1983 โดยสัญญาชัยได้แนะนำ
และวิจารณ์ว่า ทั้งข้อมูลที่ใช้และเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ แสดงให้
เห็นว่า ซีเกลเขียนหนังสือเล่มนี้ขึ้นมาโดยยึดถือหนังสือชุดชีวประวัติ
ทรอตสกีของดอยท์เชอร์ และ *My life* ของทรอตสกีเป็นหลัก ดังนั้น
หนังสือเล่มนี้จึง (ตามคำของสัญญาชัย) “ไม่ได้เสนอความคิดเห็นใหม่ใดๆ
ทั้งสิ้น งานคลาสสิกของ Deutscher ยังคงความสำคัญและมีคุณค่าอยู่”
นอกจากนี้ สัญญาชัยยังกล่าวทิ้งท้ายด้วยว่า

อาจกล่าวได้ว่าผู้เขียนเดินเรื่องโดยใช้งานเขียน
ของ Deutscher ชุด *The Prophet Armed*, *The
Prophet Unarmed* และ *The Prophet Outcast* เป็น
แนวทางและหนังสือพยายามจะอธิบายขยายความเห็น
ของ Deutscher บางประเด็นให้ชัดเจนขึ้น เช่น ระบบสตาลิน

¹¹ กนกศักดิ์ แก้วเทพ, “วิจารณ์เรื่อง *Women and the Family* โดย Leon Trotsky,” ใน *วารสารธรรมศาสตร์* 11, ฉบับที่ 3 (กันยายน 2525): 141.

(Stalinism) หรือทฤษฎีเกี่ยวกับการปฏิวัติตลอดกาล แต่ข้อมูลที่จำกัดเฉพาะหนังสือภาษาอังกฤษ ทั้งไม่หลากหลายกว้างขวางเพียงพอ ทำให้ข้อคิดเห็นของผู้เขียนไม่เด่นเท่าที่ควร ผู้ที่คุ้นเคยกับงานคลาสสิกของ *Deutscher* หรือนักอ่านที่สนใจอย่างจริงจังเกี่ยวกับทรอตสกีจึงแทบไม่ได้อะไรเพิ่มขึ้น หนังสือจึงเป็นได้เพียงงานแนะนำพื้นฐานซึ่งเหมาะเฉพาะผู้สนใจทั่วไปที่ต้องการจะเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การปฏิวัติรัสเซีย และรู้จักชีวิตของนักปฏิวัติที่ยิ่งใหญ่คนหนึ่งเท่านั้น¹²

อันที่จริง สัญชัยไม่เพียงต้องการจะชี้ให้ผู้อ่านเห็นว่า งานเขียนเกี่ยวกับทรอตสกีของโรนัลด์ ซีเกล (Ronald Segal) มีข้อบกพร่องอย่างไรเท่านั้น หากแต่ยังต้องการชี้ให้เห็นด้วยว่า เขาเข้าใจจริงแล้ว กระแสความคิดของนักลัทธิมาร์กซ์ที่แผ่ขยายเข้ามามีอิทธิพลต่อการเขียนชีวประวัติของทรอตสกีในสังคมไทย ก็คือ กระแสความคิดของผู้นิยมลัทธิทรอตสกีคนสำคัญอย่างไอแซค ดอยท์เชอร์ (Isaac Deutscher) ดังจะเห็นว่า ทั้งหนังสือเกี่ยวกับทรอตสกีของสัญญาณและซีเกล ล้วนแล้วแต่เอาข้อมูลและเนื้อหามาจากงานเขียนเกี่ยวกับทรอตสกีทั้ง 3 เล่ม ซึ่งได้แก่ *The Prophet Armed*, *The Prophet Unarmed* และ *The Prophet Outcast* ของดอยท์เชอร์ทั้งสิ้น

¹² สัญชัย สว่างบุตร, “วิจารณ์เรื่อง *Tragedy of Leon Trotsky* โดย Ronald Segal,” ใน *วารสารธรรมศาสตร์* 12, ฉ.2 (มิถุนายน 2526): 156-158.

3. อิทธิพลของเอิร์นเนสต์ เมนเดล (Ernest Mandel) ในวงวิชาการไทย

ภาวะวิกฤตศรัทธาที่เกิดขึ้นเกือบจะพร้อมกันทั้งใน พคท. และ ขบวนการสังคมนิยมทั่วโลกในช่วงนับตั้งแต่ปี 2524 เป็นต้นมา ยังทำให้ความคิดทางทฤษฎีของเอิร์นเนสต์ เมนเดลปัญญาชนฝ่ายซ้ายที่พยายามสืบทอดความคิดของทรอตสกี ได้ปรากฏตัวขึ้นในสังคมไทยอีกครั้งด้วยในความเป็นจริง ทั้งชื่อ ความคิด และงานเขียนของเมนเดล ปรากฏสู่สาธารณชนเป็นครั้งแรกในหนังสือ *มากซ์และสังคมนิยม* ของ สุรพงษ์ ชัยนาม ซึ่งตีพิมพ์ในปี 2517 แต่ “หนังสือเล่มนี้ถูกวิจารณ์หันเหจากผู้อุปถัมภ์มาร์กซ์บางคนในยุคนั้น”¹³ ในหนังสือ *มากซ์และสังคมนิยม* สุรพงษ์ได้กล่าวถึงเมนเดล ใน 2 จุดสำคัญ จุดแรกอยู่ในเชิงอรรถของหน้า 10 ในฐานะหนึ่งในนักลัทธิมาร์กซ์ผู้เห็นว่า หลังจากที่มีการค้นพบข้อเขียนใน “Die Grundrisse” ของมากซ์แล้ว ทำให้เชื่อได้อย่างมีเหตุผลยิ่งว่า ไม่มีช่วงขาดตอนปรากฏในความคิดของมากซ์ แต่ประการใด¹⁴ ส่วนจุดที่ 2 อยู่ที่ช่วง 12 หน้าสุดท้ายของบทสุดท้ายของหนังสือที่ว่าด้วย “มากซ์สัมพันธ์กับทฤษฎีว่าด้วยระบบการผลิตแบบเอเชีย” สุรพงษ์ได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับ “ระบบการผลิตก่อนหน้าระบบนายทุน” ของมาร์กซ์ แต่ทว่าโดยผ่านการตีความของ เมนเดล ในหนังสือ *The Formation of the Economic Thought of Karl Marx* เป็นหลัก¹⁵

¹³ สุรพงษ์ ชัยนาม, *มากซ์และสังคมนิยม* (กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย, 2524), ข.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, 10.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, 211-222.

ในปี 2518 หรือเพียง 1 ปีหลังจากที่ เมนเดลปรากฏตัวเป็นครั้งแรกในหนังสือ *มาร์กซ์และสังคมนิยม* ของสุรพงษ์ ชัยนาม ก็มีการแปลหนังสือของเมนเดลชื่อ *An introduction to Marxist economic theory* (1967) เป็นภาษาไทยครั้งแรกโดยมีการแปลใน 2 ส่วน คือ แปลเป็น *เศรษฐศาสตร์มาร์กซิสต์เบื้องต้น* โดย อำไพ รุ่งอรุณ ส่วนหนึ่ง¹⁶ และแปลอีกส่วนหนึ่งโดย ทวี หมั่นนิกร ในชื่อ *หลักเศรษฐศาสตร์มาร์กซิสต์เบื้องต้น*¹⁷ ในส่วนแรกของหนังสือ ขณะที่ทวีแนะนำเมนเดล เพียงสั้นๆ ว่าเป็น “นักเศรษฐศาสตร์มาร์กซิสต์ชาวเบลเยียมผู้นิยมทรอตสกี”¹⁸ ผู้เขียนคำนำของหนังสือเล่มเดียวกันนี้ นอกจากจะแนะนำเมนเดลในฐานะ “ผู้นิยมทรอตสกี (Trotskyist) คนหนึ่งซึ่งยึดมั่นอยู่กับลัทธิมาร์กซิสต์ดั้งเดิม” แล้ว¹⁹ เขายังได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับเมนเดลเพิ่มเติมด้วยว่า

ท่าน [เอิร์นเนสท์ เมนเดล] ได้นำหน้าในการทำให้มรดกตกทอดของมาร์กซิสต์ทันสมัยด้วยหนังสือสองบรรพ ชื่อ *ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์มาร์กซิสต์ (Marxist Economic Theory)* ในหนังสือดังกล่าวนี้ ท่านวิเคราะห์ถึงทั้งลัทธิทุนนิยมใหม่และชุมชนหลังทุนนิยมในการเคลื่อนไหวสู่ลัทธิสังคมนิยมตามแบบของมาร์กซิสต์ ด้วยการ

¹⁶ เอิร์นเนสท์ เมนเดล, *ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์มาร์กซิสต์*, แปลโดย อำไพ รุ่งอรุณ (กรุงเทพฯ: ดวงกมล, 2518).

¹⁷ เอิร์นเนสท์ เมนเดล, *หลักเศรษฐศาสตร์มาร์กซิสต์เบื้องต้น*, แปลโดย ทวี หมั่นนิกร (กรุงเทพฯ: อักษรสัมพันธ์, 2518).

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, (ค).

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, 8.

ใช้ข้อมูลร่วมสมัยและการพิจารณาอย่างจริงจังถึง
สำนักคู่ปรับในวงการนี้

งานชิ้นนี้ได้พิมพ์ขึ้นหลายครั้งในฝรั่งเศสตั้งแต่
พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ ค.ศ.1962 เป็นต้นมา ได้แปลออกไป
หลายภาษาจากภาษาอังกฤษจนถึงภาษาอาหรับ

นอกจากนั้น เมนเดล ยังได้เขียนบทความอีกมาก
มายในสาขาวิชาต่างๆอย่างกว้างขวางส่งไปลงในวารสาร
ต่างๆทั่วโลก และได้ไปปาฐกถาตามมหาวิทยาลัยชั้นนำ
ต่างๆ ในสหรัฐและแคนาดา แม้ว่าตั้งแต่นั้นมาท่านได้
ถูกห้ามเข้าสหรัฐ เยอรมัน ฝรั่งเศส สวิตเซอร์แลนด์ และ
ออสเตรเลีย อันเนื่องด้วยทัศนคติทางสังคมนิยมของท่าน
ก็ตาม เรื่องนี้ได้ก่อให้เกิดการประท้วงอย่างกว้างขวาง
จากผู้ทรงคุณวุฒิทั่วโลก²⁰

ในช่วงระหว่างปี 2518-2522 ไม่ปรากฏว่ามีการแปลงานเขียน
ของเมลเดลออกมาแต่อย่างใด จนกระทั่งถึงปี 2523 *From Class
Society to Communism: an Introduction to Marxism* (1977) ซึ่ง
เป็นงานเขียนอีกชิ้นของเมนเดลจึงถูกแปลและเรียบเรียงออกมา
อีกโดยกนกศักดิ์ แก้วเทพ นักวิชาการกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมือง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในชื่อ *เศรษฐศาสตร์การเมืองเบื้องต้น*²¹ ต่อ
มาในปี 2524 หนังสือเล่มเดียวกันนี้ก็ถูกแปลและเรียบเรียงออกมาอีก

²⁰ เรื่องเดียวกัน, 5-7.

²¹ เอิร์นเนสท์ เมนเดล, *เศรษฐศาสตร์การเมืองเบื้องต้น*, แปลโดย กนกศักดิ์
แก้วเทพ (กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523).

สำนวนหนึ่งโดย ขวัญสุตา รัตนชัย แต่ในชื่อ *เศรษฐศาสตร์มาร์กซิสต์*²² ดังนั้น ทั้ง *เศรษฐศาสตร์การเมืองเบื้องต้น* และ *เศรษฐศาสตร์มาร์กซิสต์* จึงมีเนื้อหาเหมือนกัน ไม่เพียงเท่านั้น ในบทกล่าวนำของหนังสือ แปลทั้ง 2 เล่มนี้ ทั้งขวัญสุตาและกนกศักดิ์ ก็ยังพูดตรงกันอีกด้วยว่าพวกเขาแปลและเรียบเรียง *เศรษฐศาสตร์การเมืองเบื้องต้น* และ *เศรษฐศาสตร์มาร์กซิสต์* จากต้นฉบับภาษาอังกฤษเรื่อง *From Class Society to Communism: an Introduction to Marxism* ของ Ernest Mandel สำนักพิมพ์ Ink Links Ltd; London ประเทศอังกฤษ เป็นผู้จัดพิมพ์ ปี 1977 โดย Louisa Sadler แปลมาจากต้นฉบับภาษาฝรั่งเศส อีกทั้งหนึ่ง Mandel รวบรวมเขียนขึ้นจากประสบการณ์ของตัวเองที่ได้รับระหว่างทำหน้าที่เป็นผู้ให้การศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมืองแก่บรรดากรรมกรในที่ต่างๆ ในช่วงเวลา 15 ปีที่ผ่านมา²³

ในอีก 2 ปีต่อมา *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง* ฉบับเดือนกรกฎาคมถึงกันยายน 2526 ก็ได้ตีพิมพ์รายงานเรื่อง “บทบทวิทัศน์รอบ 100 ปี มาร์กซ: ไปร่วมประชุมสัมมนา 100 ปี ของคาร์ล มาร์กซ ที่ เมลเบิร์น” ของ “นักข่าวนอกบัญชี” ที่พูดถึงเมนเดล ในฐานะ “แขกรับเชิญพิเศษระดับนานาชาติ” ที่ถูกเชิญให้ไปแสดงปาฐกถาในงานประชุมสัมมนาซึ่งจัดขึ้นในวาระครบรอบ 100 ปีของคาร์ล มาร์กซ ที่เมือง

²² เอิร์นเนสท์ เมนเดล, *เศรษฐศาสตร์มาร์กซิสต์*, แปลโดย ขวัญสุตา รัตนชัย (กรุงเทพฯ: เรียวไฟ, 2524).

²³ ดูในหน้า “คำนำผู้แปล” ทั้งของกนกศักดิ์ แก้วเทพ และของขวัญสุตา รัตนชัย ซึ่งความเหมือนกันนี้ทำให้ตั้งข้อสังเกตได้ว่า มีความเป็นไปได้อย่างยิ่งที่กนกศักดิ์ แก้วเทพ กับขวัญสุตา รัตนชัย จะเป็นคนๆ เดียวกัน เพราะยิ่งเมื่อนำเอา “คำนำผู้แปล” ของขวัญสุตา มาเทียบเคียงกับ “คำนำผู้แปล” ของกนกศักดิ์ ดูแล้ว ก็พบว่า “คำนำผู้แปล” ของทั้งคู่ มีเนื้อหาเหมือนกันชนิดคำต่อคำเลยทีเดียว

เมลเบิร์นประเทศออสเตรเลีย โดย “นักข่าวนอกบัญชี” รายงานว่า เมนเดล เป็นนักเศรษฐศาสตร์มาร์กซิสต์ชาวเบลเยียมผู้เสนอทฤษฎี “คลื่นยาว” (Long Waves) ของเศรษฐกิจทุนนิยม และเป็นเจ้าของหนังสือในด้านนี้อีกนับไม่ถ้วนรวมถึงการวิเคราะห์วิวัฒนาการลัทธิสังคมนิยมโรคมิมวนิสต์ ไปจนถึงทฤษฎีที่ปัจจุบันเมนเดลเป็นหนึ่งในคณะกรรมการบริหารของ คณะเลขาธิการสากลที่ 4 ในงานสัมมนา เมนเดลพูดถึง 2 เรื่องใหญ่ๆ คือ “The Revolutionary Potential of The Working Class” และ “The Capitalist World Economic Crisis-Its Roots and Future”²⁴ไม่กี่เดือนต่อมา วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ฉบับเดือนตุลาคมถึงธันวาคม 2526 ก็ได้ตีพิมพ์บทความ “รอบศตวรรษแห่งลัทธิมาร์กซ์” ซึ่ง ไกรพร รุจิโรภาส แปลมาจาก “The 100 Years of Marxism Since Marx” ของ เมนเดล อีกชิ้น²⁵

ในเดือนตุลาคม 2527 ท่ามกลางบรรยากาศที่บรรดานักศึกษา อาจารย์ และนักเศรษฐศาสตร์ทั่วโลกกำลังรู้สึกอับจนต่อการเสนอวิธีแก้ปัญหาเศรษฐกิจประชาชาติและเศรษฐกิจโลกที่กำลังปั่นป่วน²⁶ กำชัย หลายสรรพสิริ, สุวินัย ภรณวลัย และโสภณ สฐิตะสังจา ก็ได้เสนอ

²⁴ นักข่าวนอกบัญชี, “บทปริทัศน์รอบ 100 ปี มาร์กซ์: ไปร่วมประชุมสัมมนา 100 ปี ของคาร์ล มาร์กซ์ ที่เมลเบิร์น,” ใน วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง 3, ฉ.1 (กรกฎาคม-กันยายน 2526): 88-89.

²⁵ เอิร์นเนสท์ มันเดล, “รอบศตวรรษแห่งลัทธิมาร์กซ์,” แปลโดย ไกรพร รุจิโรภาส, ใน วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง 3, ฉ.2 (ตุลาคม-ธันวาคม 2526): 80-81.

²⁶ กำชัย หลายสรรพสิริ, สุวินัย ภรณวลัย และโสภณ สฐิตะสังจา, บรรณาธิการ, วิกฤตการณ์เศรษฐกิจปัจจุบัน 100 ปีหลังมาร์กซ์และเคนส์, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลด์คิมทอง, 2527), คำนำ.

ทางออกให้กับปัญหาดังกล่าวด้วยการช่วยกันรวบรวมบทความและจัดพิมพ์หนังสือออกมาหนึ่งเล่มชื่อ *วิกฤตการณ์เศรษฐกิจโลกปัจจุบัน 100 ปีหลังมาร์กซ์และเคนส์* หนังสือแบ่งออกเป็น 3 ภาค, ภาคหนึ่งว่าด้วย “วิกฤตการณ์ของเศรษฐกิจโลกกับความอับตันของเศรษฐกิจปัจจุบัน”, ภาคสองว่าด้วย “มาร์กซ์กับปัจจุบัน” และภาคสามว่าด้วย “เคนส์กับปัจจุบัน” แต่หากกล่าวถึงเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานเขียนและความคิดของเอิร์นเนสท์ เมนเดลแล้ว หนังสือเล่มนี้พูดถึงใน 2 รูปแบบ รูปแบบแรกคือ การอ้างบทวิเคราะห์ของเมนเดล เกี่ยวกับโครงสร้างของวิกฤตการณ์ทุนนิยมปัจจุบันโดยมีจุดสนใจอยู่ที่ช่วงตอนภาวะซบเซาในปี 1974-75 จากหนังสือ *The Second Slump* ของเมนเดลแบบสั้นๆ ในเชิงอรรถของบทความ “วิกฤตการณ์เศรษฐกิจปัจจุบัน, วิกฤตการณ์ของเศรษฐกิจศาสตร์สำนักใด” ของสุวินัย ภรณวลัย²⁷ ส่วนอีกรูปแบบคือการแปลบทความภาษาอังกฤษของเมนเดล ที่ชื่อ “The Centrality of Revolutionary Potential of the Working class in Marx’s Thought” (1988) เป็นภาษาไทยในชื่อ “ความสำคัญแบบเป็นใจกลางของพลังศักยภาพที่ปฏิวัติของชนชั้นคนงานในความคิดของมาร์กซ์” โดยสุวินัย²⁸

²⁷ เรื่องเดียวกัน, 40.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, 144-176.

4. การวิพากษ์ลัทธิมาร์กซ์ของปรีดี บุญซื่อ และการตอบโต้ของนักลัทธิทรอตสกี

มูลเหตุอีกอันหนึ่งที่ทำให้ลัทธิทรอตสกีปรากฏตัวขึ้นในช่วงปี 2524 ก็คือ การวิพากษ์ลัทธิมาร์กซ์โดยปรีดี บุญซื่อ ผ่านหนังสือเล่มดังของเขาคือ *ความอัปยศของลัทธิมาร์กซ์* ในกลางปี 2524²⁹ ในหนังสือ *ความอัปยศของลัทธิมาร์กซ์* โดยอาศัยข้อเขียนของ เลสแซ็ค โคลาโควสกี (Leszek Kolakowski) นักปรัชญาชาวโปแลนด์ อดีตสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์โปแลนด์ เป็นแหล่งอ้างอิงพื้นฐาน³⁰ ต่อมาในปลายปี 2524 ปรีดีก็ได้แปลบทสัมภาษณ์ของ โคลาโควสกี เกี่ยวกับความผิดพลาดของลัทธิมาร์กซ์ เรื่อง “ปีศาจในประวัติศาสตร์” ลงตีพิมพ์ใน *อาจารย์สาร* ฉบับเดือนสิงหาคม-เดือนกันยายน 2524³¹ จากนั้นไม่ถึงปีบทความชิ้นนี้ก็ถูกนำมาจัดพิมพ์หนังสือชื่อ *ปีศาจวิทยาของการเปลี่ยนแปลง*³² ทั้งนี้ที่หนังสือของปรีดีทั้ง 2 เล่มปรากฏออกสู่สาธารณะก็ได้รับเสียงวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางในหมู่ปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยจำนวนหนึ่ง เริ่มจากวีรยา สัจจพิจารณ์ ได้เขียนบทความชื่อ “ความอัปยศของลัทธิมาร์กซ์: ก้าวใหม่ของปรีดี บุญซื่อ” เผยแพร่ในนิตยสาร *โลกหนังสือ*

²⁹ ปรีดี บุญซื่อ, *ความอัปยศของลัทธิมาร์กซ์* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2524).

³⁰ เรื่องเดียวกัน, 4-9.

³¹ ปรีดี บุญซื่อ (แปล), “บทสนทนากับ เลสแซ็ค โคลาโควสกี ‘ปีศาจในประวัติศาสตร์,’” ใน *อาจารย์สาร* 8, ฉ.4 (สิงหาคม-กันยายน 2524), 42-65.

³² ปรีดี บุญซื่อ, *ปีศาจวิทยาของการเปลี่ยนแปลง* (กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย, 2525).

ในเดือนสิงหาคม 2524³³ ถัดจากนั้นไม่ถึงเดือน กนก สุวรรณสิทธิ์ นักศึกษาจากคณะรัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็เขียนบทความวิจารณ์อย่างรุนแรงว่า ลัทธิมาร์กซ์ที่ปรีดีและโคลาโควสกี กำลังวิพากษ์ว่าได้ถึงคราวอัปจนแล้วนั้น หาใช่สปิริตดั้งเดิมของลัทธิมาร์กซ์ในการศึกษาสังคมมนุษย์ไม่ หากแต่เป็นเพียงลัทธิมาร์กซ์เก่าที่ปรากฏโดยการตีความของพรรคของสตาลินหรือของลูกาส์เท่านั้น³⁴ แต่การตอบโต้การวิจารณ์ลัทธิมาร์กซ์ของปรีดีที่เป็นระบบที่สุด มาจากนักลัทธิทรอตสกีไทยจำนวนหนึ่ง นั่นคือ สุวินัย ภรณวลัย, เกษียร เตชะพีระ, พรชัย คุ่มทวีพร และ ไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ

5. การนำเข้าลัทธิทรอตสกีของสุวินัย ภรณวลัย

อันที่จริง การพยายามนำเข้าลัทธิทรอตสกีของสุวินัย ภรณวลัย ไม่ได้เป็นเพียงการแสดงปฏิกิริยาต่อ *ความอัปจนของลัทธิมาร์กซ์* ของปรีดีเท่านั้น หากแต่เป็นการแสดงปฏิกิริยาต่อ “ระบอบสตาลิน” ในฐานะต้นตอแท้จริงที่ทำให้เกิดวิกฤตการณ์ของขบวนการสังคมนิยมในระดับสากล ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีน หรือความขัดแย้งระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์จีนกับพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม และความขัดแย้งระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์ในอินโดจีน รวมทั้งความสับสนของปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยที่ปรากฏขึ้นในช่วงนับ

³³ วีรยา สัจจพิจารณ์, “ความอัปจนของลัทธิมาร์กซ์: ก้าวใหม่ของปรีดี บุญซื่อ,” ใน *โลกหนังสือ* 4, ฉ.11 (สิงหาคม 2524), 72-84.

³⁴ กนก สุวรรณสิทธิ์, “วิจารณ์เรื่อง ความอัปจนของลัทธิมาร์กซ์โดย ปรีดี บุญซื่อ เขียน,” ใน *ปวารณสาร* 8, ฉ.4 (สิงหาคม-กันยายน 2524), 115.

ตั้งแต่ก่อนปี 2524 ด้วย อันที่จริง สุวินัยได้เขียนบทความเรื่อง “กำเนิดระบบตลาดเงิน จุดเปลี่ยนโค้งในการสร้างสรรค์สังคมนิยมโซเวียต” โดยประยุกต์ใช้ “กฎว่าด้วยการพัฒนาอย่างเป็นเชิงซ้อน” ของทอตสกี³⁵ ต่อมาสุวินัยก็ได้หยิบเอาบทความเรื่อง “กำเนิดระบบตลาดเงิน เป็นจุดเปลี่ยนโค้งในการสร้างสรรค์สังคมนิยมโซเวียต” มาปรับปรุงเสริมแต่งในทางหลักทฤษฎีและจัดพิมพ์เป็นหนังสือชื่อ *บททดลองเสนอว่าด้วยทฤษฎีสังคมนิยมในแง่ของวัตถุนิยมประวัติศาสตร์* ในปี 2524 โดยนำเอาทฤษฎีเรื่อง “การสะสมทุนในขอบเขตระดับโลก” ของซามิร์ อามิน (Samir Amin) และทฤษฎี “การสะสมทุนเบื้องต้นแบบสังคมนิยม” ของเปรโอบราเซนสกี (Preobrazhensky) นักทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ฝ่ายทอตสกีมาช่วยเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมนิยมและประเทศสังคมนิยมปัจจุบัน³⁶

ใน *บททดลองเสนอว่าด้วยทฤษฎีสังคมนิยมในแง่ของวัตถุนิยมประวัติศาสตร์* สุวินัยได้ประกาศจุดยืนว่า “มรรควิธีของมาร์กซ์คือวิภาษวิธีกับวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ยังสามารถเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์สังคมได้ หน้าที่ของผู้เขียนก็คือ เสนอและพิสูจน์ให้เห็นถึงคุณค่ามรรควิธีของมาร์กซ์นี้” และแม้ว่าสุวินัยจะอาศัยความคิดของนักทฤษฎีหลายคนก็ตาม แต่งานเขียนของนักทฤษฎีที่สุวินัยใช้เป็นกรอบความคิดหลักในการเขียนหนังสือเล่มนี้ก็คือ งานเขียนของทอตสกีและซามิร์ อามิน โดยสุวินัยถือว่า ผู้ที่สามารถ “พิชิตทุนนิยมในทางทฤษฎีได้ในระดับ

³⁵ สุวินัย ภรณวลัย, *บททดลองเสนอว่าด้วยทฤษฎีสังคมนิยมในแง่ของวัตถุนิยมประวัติศาสตร์* (กรุงเทพฯ: โครงการหนังสือสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), 127.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, 18-19.

สูง” คือ ทรอตสกี ดังที่เขา กล่าวว่า ในหมู่นักลัทธิมาร์กซรุ่นคลาสสิกด้วยกัน เขาเห็นว่า จุดสุดยอดในการรับรู้โลกหรือทุนนิยมโลกภายหลังการตายของเลนินไม่ใช่สตาลินแต่เป็นทรอตสกี³⁷ ทรอตสกีผู้นี้นอกจากจะยอมรับกฎการพัฒนาระบบไม่สม่ำเสมอในหมู่ประเทศจักรวรรดินิยมของเลนินแล้ว ยังได้เสนอ “กฎการพัฒนาระบบเชิงซ้อน” และ “การปฏิวัติถาวร” ให้กับชาวสังคมนิยมด้วย ส่วนซามิร อามิน นั้น สุวินัยยกย่องว่า ในขณะที่ทรอตสกีไม่อาจยึดกุมทุนนิยมโลกในระดับแนวคิดได้ ซามิร อามิน กลับเป็นผู้ที่ทำได้โดยพัฒนามาจาก “กฎการพัฒนาระบบเชิงซ้อน” ของทรอตสกี ดังนั้น เขาจึงได้สร้างเงื่อนไขความเป็นไปได้ในการที่จะให้จินตภาพเกี่ยวกับสังคมนิยมที่ถูกต้องได้ในปัจจุบัน³⁸

ในช่วงปี 2524 นี้ นอกจากสุวินัยจะใช้ลัทธิทรอตสกีวิพากษ์ระบอบสตาลินและวิเคราะห์วิกฤตการณ์สังคมนิยมแล้ว เขายังใช้ลัทธิทรอตสกีวิเคราะห์ “ปัญหาจีนในปัจจุบัน” และวิพากษ์ลัทธิเหมาเจ๋อตุงในจีน ซึ่งแน่นอนว่าเขาย่อมหมายถึง พคท. ด้วย³⁹ ดังจะเห็นว่าในบทความเรื่อง “ความอัปยศของลัทธิเหมาหรือความอัปยศของลัทธิมาร์กซ: บทวิเคราะห์โดยสังเขปของการปฏิวัติจีน, ลัทธิเหมาและเศรษฐกิจจีน ภายหลังการปฏิวัติจนถึงปัจจุบัน” ซึ่งตีพิมพ์ใน *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง* ฉบับเดือนสิงหาคม 2524 โดยสุวินัยได้อ้างอิง

³⁷ เรื่องเดียวกัน, 39.

³⁸ เรื่องเดียวกัน, 44.

³⁹ สุวินัย ภรณวลัย, “ความอัปยศของลัทธิเหมา หรือความอัปยศของลัทธิมาร์กซ: บทวิเคราะห์โดยสังเขปของการปฏิวัติจีน, ลัทธิเหมาและเศรษฐกิจจีน ภายหลังการปฏิวัติจนถึงปัจจุบัน,” ใน *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง* 1, ๑.5-6 (ตุลาคม-ธันวาคม 2524): 8.

งานเขียนของทรอตสกี บางชิ้นได้แก่ “ว่าด้วยการปฏิวัติจีน” และ “สรรณิพนธ์ทรอตสกี เล่ม 6”⁴⁰ อ้างอิงงานเขียนของเมนเดล ได้แก่อนหนังสือเรื่อง *La Formation de la Pensee Economique de Karl Marx* (ฉบับภาษาญี่ปุ่น) บทที่ 8 เรื่อง “วิธีการผลิตแบบเอเชียกับเงื่อนไขเบื้องต้นทางประวัติศาสตร์ของการพัฒนาอย่างก้าวกระโดดของทุน”, บทความเรื่อง “Revolutionary Marxism Today”⁴¹, อ้างงานเขียนหลายชิ้นของดอยท์เซอร์ ได้แก่อนบทความเรื่อง “Maoism: Its Origins and Outlook” (ฉบับภาษาญี่ปุ่น),⁴² หนังสือเรื่อง *The Prophet Unarmed* (ฉบับภาษาญี่ปุ่น)⁴³ และหนังสือเรื่อง *Russia, China and the West: 1953-1966* (ฉบับภาษาญี่ปุ่น บทที่ 17)⁴⁴ เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ลัทธิเหมาเจ๋อตุง

จะเห็นว่าในช่วงนับตั้งแต่ปี 2524 เป็นต้นมา พร้อมๆ กับการตกต่ำลงของลัทธิเหมาเจ๋อตุงและ พคท. สุวินัยมีบทบาทสำคัญมากในการนำเอาลัทธิทรอตสกีเข้ามาเผยแพร่ในสังคมการเมืองไทย สุวินัยจะยังคงแสดงบทบาทนี้ไปอีกหลายปี ดังจะเห็นว่า หลังจากเผยแพร่บทความเรื่อง “ความอัปจนของลัทธิเหมาหรือความอัปจนของลัทธิมาร์กซ์: บทวิเคราะห์โดยสังเขปของการปฏิวัติจีน, ลัทธิเหมาและเศรษฐกิจจีน ภายหลังจากการปฏิวัติจนถึงปัจจุบัน” ไปไม่ถึงปี สุวินัยก็ได้เผยแพร่บทความเรื่อง “ประวัติศาสตร์ขบวนการความคิดสังคมนิยม

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, 13-15.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, 17 และ 25.

⁴² เรื่องเดียวกัน, 9-11 และ 14.

⁴³ เรื่องเดียวกัน, 11 และ 22.

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, 28.

โดยสังเขป พลวัตร (Dynamic) ของความคิดสังคมนิยมตั้งแต่มาร์กซ (ตอนที่ 2 ลัทธิมาร์กซที่ไร้มาร์กซ)” ใน *ปาจารย์สาร* ฉบับเดือนมีนาคม 2525 โดยในบทความ เขาก็ได้นำเอางานเขียนของเมนเดลและ ดอยท์เซอร์ บางชิ้นมาช่วยเสริมความเข้าใจด้วย เช่น อ้างอิงหนังสือของ ดอยท์เซอร์ เรื่อง *The Prophet Armed* ฉบับภาษาญี่ปุ่นมาช่วยอธิบาย เรื่อง “สภาพการณ์พรรคสังคมนิยมในช่วง (พรรคกรรมกรสังคมนิยม เยอรมัน) ระหว่างปี 1875-1890”⁴⁵, อ้างอิงหนังสือเรื่อง *Late Capitalism* บทที่ 5 ของเมนเดล มาช่วยโต้แย้งข้อกล่าวหาที่ว่า คาร์ล มาร์กซ เป็นผู้ เสนอทฤษฎีความยากจนลงอย่างสมบูรณ์ของชนชั้นกรรมาชีพ,⁴⁶ อ้างอิง งานเขียนของเมนเดล ชิ้นเดียวกันนี้ มาช่วยเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับช่วง เศรษฐกิจเฟื่องฟูของระบบทุนนิยมโลกตั้งแต่ปี 1894-1913⁴⁷ และอ้างอิง บทความเรื่อง “On Bureaucracy-a Marxist Analysis” ของเมนเดล ฉบับภาษาญี่ปุ่นมาช่วยเสริมความเข้าใจเรื่อง “กรรมกรผู้ดี” ในยุโรป⁴⁸

ในปี 2526 ซึ่งปัญญาชนฝ่ายซ้ายทั้งหลายถือกันว่าเป็นปีที่ คาร์ล มาร์กซ เสียชีวิตครบหนึ่งร้อยปี ขณะที่ปัญญาชนฝ่ายซ้ายทั่วโลก ต่างพากันจัดงานรำลึกถึงมาร์กซในรูปแบบต่างๆ กองบรรณาธิการ *วารสารธรรมศาสตร์* ก็ได้จัดพิมพ์ฉบับ “หนึ่งศตวรรษหลัง คาร์ล มาร์กซ” ออกเผยแพร่โดยในเล่มมีบทความเกี่ยวกับลัทธิมาร์กซหลายชิ้น หนึ่งใน

⁴⁵ สุวินัย ภรณวลัย, “ประวัติศาสตร์ขบวนการความคิดสังคมนิยมโดยสังเขป พลวัตร (Dynamic) ของความคิดสังคมนิยมตั้งแต่มาร์กซ (ตอนที่ 2 ลัทธิมาร์กซที่ไร้มาร์กซ),” ใน *ปาจารย์สาร* 9, ฉบับ 3 (มีนาคม 2525): 28.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, 33.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, 36.

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, 33, 36 และ 39.

ในนั้นคือบทความเรื่อง “ลัทธิมาร์กซ อดีต ปัจจุบัน และอนาคต” ของ สุวินัยด้วย และนี่ก็เป็นอีกครั้งที่สุวินัยแสดงจุดยืนทางความคิดที่เป็นแบบเดียวกับลัทธิทรอตสกีในงานเขียนของเขา ดังจะเห็นว่า ในบทความชิ้นดังกล่าว นอกจากเขาจะอ้างอิงงานเขียนของเขาเอง ไม่ว่าจะเป็นหนังสือเรื่อง *บททดลองเสนอว่าด้วยทฤษฎีสังคมนิยมในแง่ของวัตถุนิยมประวัติศาสตร์*, บทความเรื่อง “ทัศนะของมาร์กซกับลัทธิมาร์กซ” และ “ลัทธิมาร์กซที่ไรมาร์กซ-ลัทธิแก์ของเบอร์นสไตน์” ซึ่งเป็นตอนที่ 1 และตอนที่ 2 ของบทความเรื่อง “ประวัติศาสตร์ขบวนการความคิดสังคมนิยมโดยสังเขป-พลวัตรของความคิดสังคมนิยมตั้งแต่มาร์กซ” เพื่ออธิบายเนื้อหาในส่วนแรกของบทความแล้ว⁴⁹ สุวินัยยังได้อ้างงานเขียนของดอยท์เซอร์ เรื่อง *The Prophet Armed-Trotsky 1879-1921* ฉบับภาษาญี่ปุ่นด้วย แต่ดูเหมือนว่างานเขียนของผู้นิยมทรอตสกีที่น่าจะมีอิทธิพลทางความคิดต่อสุวินัยมากที่สุด น่าจะเป็นบทความเรื่อง “The Centrality of the Revolutionary Potential of the Working Class in Marx’s Thought” ของเมนเดล⁵⁰

และด้วยจุดยืนของลัทธิทรอตสกี, ในบทความ “ลัทธิมาร์กซ อดีต ปัจจุบัน และอนาคต” สุวินัยเสนอว่า ในประวัติศาสตร์การเคลื่อนไหวทางมโนทัศน์ของลัทธิมาร์กซตั้งแต่มาร์กซมาจนถึงระบอบสตาลิน ความคิดของมาร์กซเป็นเสมือนยักษ์ใหญ่ในทางความคิด⁵¹ ช่วงที่ถือว่าเป็นยุคทองครั้งหนึ่งของลัทธิมาร์กซก็คือช่วงการปฏิวัติรัสเซียในปี ค.ศ.1917

⁴⁹ สุวินัย ภรณวลัย, “ลัทธิมาร์กซ อดีต ปัจจุบัน และอนาคต,” ใน *วารสารธรรมศาสตร์* 12, ฉ.2 (มิถุนายน 2526): 33.

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, 29-30.

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, 22.

และช่วงที่ถือว่าเป็น “ยุคตกต่ำ” หรือ “ยุคมืดในประวัติศาสตร์ของลัทธิมาร์กซ์” ก็คือยุคที่การปฏิวัติรัสเซียอยู่ภายใต้ระบอบสตาลินซึ่งเป็นยุคที่ลัทธิมาร์กซ์ถูกทำให้เสื่อมถอยลงเป็นลัทธิสตาลินหรือลัทธิมาร์กซ์เลนิน ซึ่งสืบต่อมาจนถึงลัทธิเหมา การที่มาร์กซิสต์ในยุคของเราจะสามารถฟื้นฟูและรักษาพลวัตรของลัทธิมาร์กซ์ที่ปฏิวัติขึ้นมาใหม่ได้มีแต่จะต้องทุ่มเททำงานหนักอย่างมาก โดยมาร์กซิสต์ปัจจุบันจะต้อง “เข้าสู่ความสัมพันธ์ที่ตึงเครียด” หรือขบคิดอย่างหนักต่อลัทธิมาร์กซ์ใน 2 เรื่องใหญ่ๆ นั่นคือ “การยกเลิกทุนนิยมกับการยกเลิกระบอบสตาลิน” หรือ “พวกมาร์กซิสต์ปัจจุบันจะมีเหตุผลในการดำรงอยู่ของตัวเองได้ พวกเขาไม่เพียงแต่จะต้องพิชิต ‘ทุนนิยม’ อันเป็นหัวข้อถาวร ซึ่งเป็นเหตุผลในการดำรงอยู่ของลัทธิมาร์กซ์เท่านั้น แต่พวกเขาจะต้องทำการชำระสะสางความผิดพลาดที่ตัวเองได้กระทำมาแล้วในอดีต (คือ การเกิดระบอบสตาลิน) ด้วย” ซึ่งหมายความว่า “ชนชั้นคนงานในปัจจุบันจะต้องรับภารกิจในการขูดหลุมฝังศพให้แก่ทุนนิยม และระบอบสตาลินไปพร้อมๆ กันด้วย และก็ต้องมีแต่ชนชั้นคนงานสมัยใหม่เท่านั้นที่สามารถจะเปลี่ยนย้ายทุนนิยมไปสู่สังคมนิยมที่แท้จริงได้”⁵²

ต้นปี 2529 ท่ามกลางการตกต่ำลงเกือบจะพร้อมกันของลัทธิมาร์กซ์แทบทุกกระแสที่มีอยู่ในประเทศไทยและเป็นปีเดียวกันกับที่สุวินัยได้ประกาศยุติการเป็นนักลัทธิมาร์กซ์อย่างเป็นทางการในบทความที่ชื่อ *กระแสความคิดที่กำลังข้ามพ้นความคิดสังคมนิยม: บทศึกษาความคิดของ คาร์ล โพลันยี (Karl Polanyi กับ คาร์ล วิตไฟเกล (Karl Wittfogel)*⁵³ แต่สุวินัยก็ยังคงนำเสนอบทความเรื่อง “ความคิด

⁵² เรื่องเดียวกัน, 24-28.

⁵³ สุวินัย ภรณวลัย, *กระแสความคิดที่กำลังข้ามพ้นความคิดสังคมนิยม*:

ทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของทรอตสกี” ใน *วารสารเศรษฐศาสตร์
ธรรมศาสตร์* ฉบับเดือนมีนาคม 2529 ด้วย⁵⁴ โดยในบทความชิ้นหลัง
นี้นอกจากสุวินัยจะยกย่องทรอตสกีว่า “ผู้เขียนย่อมอดที่จะรู้สึกถึงความ
ความแหลมคมและระดับที่สูงส่งทางทฤษฎีของนักคิดคนนี้เมื่อเทียบกับ
นักคิดคนอื่นในรุ่นของเขา หรือแม้แต่เลนินเองก็ตาม ซึ่งระดับที่นักคิด
คนนี้ได้ป็นไปไปถึงนั้นสูงเกินกว่าความเข้าใจแบบยึดติดอยู่ในคัมภีร์
ของพวกที่เรียกตนเองว่า ‘Marxist’ เป็นจำนวนมากจะเข้าใจได้” รวมทั้ง
กล่าวยืนยันด้วยว่า “แนวความคิดพัฒนาการแบบเชิงซ้อนของทรอตสกี
ดังข้างต้นนี้ได้มีและยังมีคุณูปการต่อความคิดในการปลดปล่อยตนเอง
ของ ‘โลกที่ 3’ อยู่” แล้ว⁵⁵ สุวินัยยังกล่าวด้วยว่า

บทศึกษาความคิดของ คาร์ล โพลันยี (Karl Polanyi) กับ คาร์ล วิตโฟเกล (Karl
Wittfogel) (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2529).

⁵⁴ สุวินัย ภรณวลัย, “ความคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของทรอตสกี,”
ใน *วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์* 4, ฉบับที่ 1 (มีนาคม 2529): 92-136. ต่อมา
บทความชิ้นนี้จะถูกนำไปตีพิมพ์รวมอยู่ในเล่มเดียวกับงานเขียนชิ้นอื่นๆ ของเขา
ในเอกสารประกอบการบรรยาย ศ 401 เศรษฐศาสตร์การเมือง 1 ที่ชื่อ *ประวัติศาสตร์
ขบวนการความคิดสังคมนิยมโดยสังเขป ตอน ทักษะของมาร์กซ์กับลัทธิมาร์กซ์
ลัทธิมาร์กซ์ที่ไร้มาร์กซ์ ทฤษฎีปฏิบัติการมวลชนของโรซ่า ลุกเซมเบอร์ก บท
วิเคราะห์ทฤษฎีองค์การของเลนิน ทฤษฎีการปฏิวัติถาวรของทรอตสกี* ในปี 2529.
(สุวินัย ภรณวลัย, *ประวัติศาสตร์ขบวนการความคิดสังคมนิยมโดยสังเขป ตอน
ทักษะของ มาร์กซ์กับลัทธิมาร์กซ์ ลัทธิมาร์กซ์ที่ไร้มาร์กซ์ ทฤษฎีปฏิบัติการมวลชน
ของโรซ่า ลุกเซมเบอร์ก บทวิเคราะห์ทฤษฎีองค์การของเลนิน ทฤษฎีการปฏิวัติถาวร
ของทรอตสกี* (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529).

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, 129-131.

นั่นคือ ทรอตสกีพยายามพิจารณาพัฒนาการของทุนนิยมจากจุดมองที่ปฏิเสธความคิดปกาตนิยมทางเศรษฐกิจ (economic determinism) โดยพยายามประสานเศรษฐกิจกับการเมืองและฐานกับโครงสร้างส่วนบนเข้าด้วยกัน แนวคิดเช่นนี้ เราต้องยอมรับว่า เป็นทัศนะทุนนิยมที่พลวัตและแหลมคมมากที่สุดทีเดียว แต่ก็เช่นเดียวกับแนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์อื่นของมัน ยังคงค่อนข้างหยابอยู่ แม้จะมีลักษณะที่สร้างสรรค์มากก็ตาม Ernest Mandel ได้รับช่วงสืบทอดแนวความคิด “คลื่นยาว” ของ ทรอตสกี โดยขัดเกลาทำให้มันละเอียดละออยิ่งขึ้น ในหนังสือของเขาเรื่อง “Long Wave of Capitalist Development: The Marxist Interpretation”⁵⁶

อย่างไรก็ตาม บทความเรื่อง “ความคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของทรอตสกี” ถือเป็นงานเขียนที่ถูกผลิตขึ้นจากจุดยืนแบบลัทธิทรอตสกีของสววินีย์ขั้นสุดท้าย เพราะนับแต่นี้เป็นต้นไป สววินีย์ก็จะไม่ได้ผลิตงานเขียนที่เป็นการประยุกต์ใช้ลัทธิทรอตสกีออกสู่สาธารณะอีกเลย

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, 135.

6. เกษียร เตชะพีระ กับการมาของลัทธิทรอตสกี

เกษียร เตชะพีระ คือ ปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยอีกคนที่มีส่วนสำคัญในการเผยแพร่ลัทธิทรอตสกีเข้าสู่แวดวงนักคิดและปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทย ในช่วงระหว่างปี 2525-2529 เกษียรได้ผลิตงานเขียนทางวิชาการเกี่ยวกับลัทธิทรอตสกีออกมาหลายชิ้น กลางปี 2525 เมื่อเกษียรภายใต้นามปากกา “อาคม ชนางกูร” เขียนบทความเรื่อง “ทางเลือกของพลังประชาธิปไตย” เผยแพร่ใน *ปริทัศน์* 7 ในกลางปี 2525 เขาได้กล่าวแนะนำให้ผู้อ่านได้รู้จักกับลัทธิทรอตสกีไว้ในเชิงอรรถที่ 3 หน้าที่ 30 ว่า “พวกที่มีความเห็นว่าการปฏิวัติสังคมนิยมจะเกิดในประเทศด้อยพัฒนามาก่อน ได้แก่ เหมาเจอตุงและสตาลิน เป็นอาทิ ส่วนพวกที่เห็นว่าการปฏิวัติสังคมนิยมจะเกิดในประเทศอุตสาหกรรมที่เจริญแล้วก่อน ได้แก่ สากลที่ 4 ซึ่งเป็นพวกนิยมทรอตสกี”⁵⁷ นอกจากนี้ เมื่อเขาเสนอว่า “ระบบราชการไทยถือกำเนิดและเติบโตขึ้นในขณะที่ชนชั้นต่างๆ ในสังคมไทยอ่อนแอเปื่อย (ชนชั้นศักดินาอ่อนโทรมลง ชนชั้นนายทุนยุคต้นเป็นคนต่างด้าวที่อิงอยู่กับสถาบันกษัตริย์ และชนชั้นกรรมาชีพไทยถ้ายังไม่เกิดก็เล็กน้อย) การต่อสู้ทางชนชั้นอยู่ในภาวะชะงักงัน ไม่คืบหน้า ระบบราชการไทยจึงเป็นองค์กรเดียวในสังคมที่แข็งแกร่งพอจะกุมอำนาจได้” เกษียรก็ได้กล่าวชี้แจงอย่างเปิดเผยไว้ในเชิงอรรถที่ 5 ด้วยว่าเขาได้รับเอาแนวคิดนี้มาจากบทความเรื่อง “Roots of Bureaucracy” ของไอแซค ดอยท์เซอร์⁵⁸

⁵⁷ อาคม ชนางกูร (เกษียร เตชะพีระ), “ทางเลือกของพลังประชาธิปไตย,” ใน *ปริทัศน์* 1, ฉ. 7 (มิถุนายน 2525): 30.

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, 30-31.

หนึ่งปีต่อมา (ปี 2526) เมื่อเกซีเยอร์เขียนบทวิจารณ์หนังสือเรื่อง *ความแปลกแยกและปัญหามนุษยธรรมในระบบสังคมนิยม* ของ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ ใน *วารสารวรรณศาสตร์* ฉบับเดือนมิถุนายน 2526 เขาได้แสดงออกอย่างเปิดเผยว่า เขาได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากทั้ง เมนเดลและดอยท์เซอร์ ดังจะเห็นว่า ตั้งแต่บรรทัดแรกของบทความ เขาก็เริ่มต้นด้วยการกล่าวอ้างอิงถึงข้อเสนองานเรื่อง “คลื่นยาว” ของเมนเดลที่ว่า “สำหรับผู้ที่ไม่สนใจในลัทธิมาร์กซ์ทั้งหลาย ทศวรรษที่ 1970 ซึ่งเปิดฉากขึ้นด้วยวิกฤตคลื่นยาวแห่งการตกต่ำทางเศรษฐกิจจะระลอกใหม่ ของระบบทุนนิยมทั่วโลก” แล้ว⁵⁹ ในบทความชิ้นเดียวกัน เกซีเยอร์ยังได้อ้างถึงงานเขียนของเมนเดล อีกหลายครั้ง รวมทั้งอ้างอิงงานเขียนของดอยท์เซอร์และทรอตสกีด้วย⁶⁰ แต่สิ่งที่แสดงให้เห็นว่าในเวลานั้นลัทธิทรอตสกีมีอิทธิพลต่อความคิดทางการเมืองของเกซีเยอร์อย่างมาก ก็คือ ในการโต้เถียงกับปรีชาเรื่อง “ปัญหาระบบรัฐการ” นอกจากเขาจะอ้างอิงงานเขียนของนักทฤษฎีตะวันตกคนอื่นๆ เช่น โรเบิร์ต มิเชลส์ (Robert Michels) และ พอล เอ. บาร์น (Paul A. Baran) แล้ว ภายในย่อหน้าเดียวกัน เกซีเยอร์ยังได้อ้างอิงงานเขียนของทรอตสกี เมนเดล และดอยท์เซอร์ ด้วย ดังที่เขากล่าวว่า

⁵⁹ เกซีเยอร์ เตชะพีระ, “ความแปลกแยกและปัญหามนุษยธรรมในระบบสังคมนิยม,” ใน *วารสารวรรณศาสตร์* 12, ฉ.2 (มิถุนายน 2526): 141. และโปรดดูชื่อหนังสือของเอิร์วินเนลส์ เมนเดล ที่เกซีเยอร์ เตชะพีระ อ้างถึง ในเชิงอรรถที่ 1 หน้า 152.

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, 149-150.

ปัญหาการบริหาร (bureaucracy) ผู้เขียนเห็นว่า นี่เป็นปมปัญหาใหญ่ที่ยังมีการศึกษาและพัฒนาความเข้าใจต่อมันน้อยในแวดวงนักทฤษฎีมาร์กซิสต์ไทย ทำให้หลายคนบรรลุถึงสัจธรรมอย่างฉุกฉลุนกว่า “Who says organization, says oligarchy” แบบ Robert Michels คงไม่ต้องแย้งว่ามีอันตรายที่องค์การหนึ่งๆ ของชนชั้นกรรมกรจะพัฒนาไปเป็นแบบรัฐการดำรงอยู่จริง (โปรดดู Paul A. Baran, บทนำของ *The Political Economy of Growth*, Isaac Deutscher. “Roots of Bureaucracy”) แต่คงต้องแย้งสักหน่อยก่อนว่า อันตรายนั่นไม่เท่ากับผลปั่นปลายที่จำต้องเป็น เพราะในขณะที่มีแนวโน้มองค์กรต่างๆ ก็สามารถสร้างแนวต้านทาน (countertendency) ขึ้นมาได้ องค์การรัฐการของสังคมนิยม (Bureaucratized Worker’s Organizations)-วิเคราะห์ในแง่นี้-จึงไม่ใช่ขงอกเงยขึ้นมาจากองค์การกรรมกรอย่างตรรกะ แต่อย่างวิภาษ หมายความว่า อย่างมีความขัดแย้งภายในตัวเอง และแนวต้านทานพ่ายแพ้แก่แนวโน้ม (ดู Ernest Mandel, “The Leninist Theory of Organization” และ Leon Trotsky, “Stalinism and Bolshevism”)⁶¹

จากนั้นเมื่อถึงปลายปี 2526 เกษียรก็ได้แสดงออกอย่างเปิดเผยว่าเขาคืออีกคนที่นิยมลัทธิทรอตสกี ดังจะเห็นว่าในบทความเรื่อง “วันสังหารเลออน ทรอตสกี” ใน *วารสารธรรมศาสตร์* ฉบับเดือนธันวาคม

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, 150.

2526⁶² นอกจากเขาจะเขียนงานชิ้นนี้ขึ้นโดยรับเอาความคิดส่วนใหญ่มาจากงานเขียนของทรอตสกี เมินเดล และดอยท์เซอร์ แล้ว⁶³เขายังกล่าวยกย่องทรอตสกีด้วยว่า

ศาสตราจารย์นี้หาได้เพียงแต่ประกาศคำพยากรณ์แก่ชาวรัสเซียในช่วงชีวิตของเขาเท่านั้นไม่เขายังประกาศมันสำหรับมวลมนุษยชาติในยุคสมัยของเราด้วย ทรอตสกีได้เคยพยากรณ์ไว้ว่า โลกทุนนิยมยุคนี้มีทางออกในอนาคตเพียง 2 ทาง ถ้าเราไม่ต่อสู้ก้าวไปสู่สังคมนิยม ก็จะสามารถย้อนกลับไปสู่ยุคป่าเถื่อนอันเป็นจุดจบของนานาอารยธรรม ยังมีเวลาใดเล่าที่คำพยากรณ์นี้คุกคามมนุษยชาติเราอย่างร้ายแรงเท่าในยุคนี้วเคลียร์ปัจจุบัน? ขอเราจงหวังเกิดว่า จะมีผู้สืบทอดรับฟังคำพยากรณ์ของทรอตสกีบ้างว่า ทรอตสกีจะไม่ต้องประสบชะตากรรมเดียวกับเทพิคัสซานดรา และมนุษยชาติจะไม่ต้องประสบชะตากรรมเช่นเดียวกับชาวเมืองทรอย⁶⁴

ส่วนบทความเรื่อง “วิกฤตอุดมการณ์สังคมนิยมในหมู่นักศึกษาปัญญาชนไทย” ซึ่งเกษียรนำเสนอต่อวงวิชาการอย่างเป็นทางการครั้งแรกของเขาในช่วงกลางปี 2526 และต่อมาถูกนำมาตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ฉบับต้นปี 2527 นั้น อาจกล่าวได้ว่า นี่

⁶² เกษียร เตชะพีระ, “วันสังหารเลออน ทรอตสกี,” ใน วารสารธรรมศาสตร์ 12, ฉบับ 4 (ธันวาคม 2526): 223-240.

⁶³ เรื่องเดียวกัน, 237-240.

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, 236.

เป็นงานเขียนชิ้นแรกๆ ที่แนะนำให้สังคมและปัญญาชนไทยได้รู้จักกับลัทธิทรอตสกีอย่างเป็นทางการ แต่ในเวลานั้น เกษียรเรียกกระแสความคิดนี้ว่า “ลัทธิมาร์กซในสายสากที่ 4” ดังที่เขากล่าวว่า

ลัทธิมาร์กซในสายสากที่ 4 เป็นองค์กรจัดตั้งที่สร้างขึ้นโดยทรอตสกีและพวกในปี ค.ศ. 1938 เพื่อกอบกู้การนำที่เป็นลัทธิมาร์กซของชนชั้นกรรมาชีพขึ้นมาใหม่ นับจากนั้นมาจนปัจจุบัน สากที่ 4 แตกแยกออกเป็นกลุ่มย่อยจำนวนมาก เนื่องจากลัทธิภายในย่อย (Sectarianism) ของตน และฟื้นตัวขยายใหญ่ขึ้นมาบ้างในช่วงทศวรรษ 1970

พวกสากที่ 4 อ้างตัวว่าสืบทอดความคิดลัทธิมาร์กซคลาสสิก และลัทธิบอลเชวิคของเลนินกับทรอตสกีมาในยุคปัจจุบันตัวแทนความคิดที่สำคัญของสากที่ 4 ซึ่งมีผลงานแพร่หลายเป็นที่เลื่องลือ ได้แก่ Ernest Mandel และนักทฤษฎีนอกองค์กรที่สำเนียงตนว่าสืบสายคิดเดียวกันมาทว่ามีข้อต่างกับความคิดทางการของสากที่ 4 อยู่ ได้แก่ Isaac Deutscher ผู้เรียกตัวเองว่านักลัทธิทรอตสกีนอกกรีต (unorthodox trotskyist)⁶⁵

⁶⁵ เกษียร เตชะพีระ, “วิกฤตอุดมการณ์สังคมนิยมในหมู่นักศึกษาปัญญาชนไทย,” ใน *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง* 3, ฉ.3 (มกราคม 2527): 80. และสามารถดูคำอธิบายที่ละเอียดลออเป็นระบบกว่านี้ได้ใน Perry Anderson, *Consideration on Western Marxism* (London: NLB, 1976).

ในช่วงประมาณปี 2527 หรือ 2528 เกษียรได้นำเสนองานวิจัยเรื่อง “ความคิดทางจริยศาสตร์ของทรอตสกี” โดยนำเอาบทความเรื่อง “การอธิบายลัทธิสตาลินของทรอตสกี” ที่แปลมาจากบทความของเพอร์รี่ แอนเดอร์สัน (Perry Anderson) มาจัดพิมพ์ไว้ในเอกสารเล่มเดียวกัน⁶⁶ ไม่กี่ปีต่อมาเกษียรก็นำเสนอบทความเรื่อง “ประชาธิปไตยในโลกที่สาม บทวิเคราะห์ทฤษฎีเศรษฐกิจการเมืองมาร์กซิสต์” ใน *รัฐศาสตร์สาร* ฉบับปี 2529-2530⁶⁷ ในช่วงท้ายของบทความ เกษียรได้เสนอความคิดเรื่อง การชักนำพลังงานทั้งหมดของการต่อสู้เข้าโจมตีระบบทุนนิยมโดยรวม, “กระบวนการกำหนดความเป็นอิสระของรัฐ” และ “ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชนชั้นนายทุนในประเทศทุนนิยมโลกที่สามเป็นแบบหุ้นส่วนระหว่างพลัง 2 ฝ่ายที่ต่างทำหน้าที่ตอบสนองรองรับใช้กัน พลัง 2 ฝ่ายนี้ไม่เพียงแต่แตกต่างกันและแยกเป็นเอกเทศจากกันเท่านั้น หากยังเข้มแข็งไม่เท่ากันด้วย” โดยแต่ละข้อเสนอนี้ เกษียรอ้างอิงและพัฒนาความคิดมาจากงานเขียนของทรอตสกีเรื่อง “The Proletarian and the Revolution” (1964), งานเขียนของ เมนเดล เรื่อง “The Leninist Theory of Organization” (1977) และงานเขียนของ ดอยท์เชอร์ เรื่อง “The Roots of Bureaucracy” (1984) ตามลำดับ⁶⁸

⁶⁶ เกษียร เตชะพีระ, *ความคิดทางจริยศาสตร์ของทรอตสกี และ “การอธิบายลัทธิสตาลินของทรอตสกี” ของเพอร์รี่ แอนเดอร์สัน*, แปลโดย เกษียร เตชะพีระ (กรุงเทพฯ: กลุ่มเศรษฐกิจการเมือง สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527).

⁶⁷ เกษียร เตชะพีระ, “ประชาธิปไตยในโลกที่สาม บทวิเคราะห์ทฤษฎีเศรษฐกิจการเมืองมาร์กซิสต์,” ใน “ครบรอบ 12 ปีปรัชญาและความคิด,” ฉบับพิเศษ, *รัฐศาสตร์สาร* 12-13 (2529-2530): 349-350.

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

แต่ในบทความชิ้นสุดท้ายนี้ เราจะเห็นว่า ด้วยอิทธิพลของลัทธิทรอตสกี เกษียรให้ความสำคัญการวิพากษ์ระบบทุนนิยมอย่างมากถึงขนาดที่เสนอให้ “ชักนำพลังงานทั้งหมดของการต่อสู้เข้าโจมตีระบบทุนนิยมโดยรวม”

7. ลัทธิทรอตสกีของพรชัย คุ่มทวีพร และไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ

ในช่วงเวลาเดียวกัน พรชัย คุ่มทวีพรและไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ ก็เป็นปัญญาชนฝ่ายซ้ายที่มีแนวทางการวิเคราะห์ “วิกฤตการณ์ในประเทศที่เรียกว่าสังคมนิยม” ในลักษณะเดียวกับลัทธิทรอตสกีด้วย แม้ว่าพวกเขาจะเขียนงานออกมาเพียงไม่กี่ชิ้นก็ตาม พรชัยเขียนเพียง 2 ชิ้น คือบทความเรื่อง “จากความอัปยศของลัทธิมาร์กซถึงปีศาจวิทยาแห่งการเปลี่ยนแปลง” (2526) และบทความที่เขียนร่วมกับไกรศักดิ์ เรื่อง “บททดลองเสนอ: ทฤษฎีว่าด้วยสังคมนิยม” (2526) ขณะที่ไกรศักดิ์ เขียนเพียงชิ้นเดียวซึ่งก็คือบทความเขียนร่วมกับพรชัยนั่นเอง อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ยืนยันว่าพรชัยมีแนวทางการวิเคราะห์วิกฤตการณ์ในประเทศที่เรียกว่าสังคมนิยมในลักษณะเดียวกันกับลัทธิทรอตสกีก็คือการที่เขาใช้งานเขียนของสวีนีย์ ภรณ์วลัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หนังสือ *บททดลองเสนอว่าด้วยทฤษฎีสังคมนิยมในแง่ของวัตถุนิยมประวัติศาสตร์* (2524) และบทความเรื่อง “ความอัปยศของลัทธิเหมา หรือความอัปยศของลัทธิมาร์กซ: บทวิเคราะห์โดยสังเขปของการปฏิวัติจีน, ลัทธิเหมาและเศรษฐกิจจีน ภายหลังการปฏิวัติจนถึงปัจจุบัน” (2524) เป็นแหล่งอ้างอิงหลักในการโต้แย้งข้อเสนอมองของปรีดี บุญซื่อและเลสลีย์ โคโลาโควสกี

(Leszek Kolakowski) ในหนังสือที่ชื่อ *ความอัปยศของลัทธิมาร์กซ์* (2524) และ *ปัสกาวิทยาแห่งการเปลี่ยนแปลง* (2525)⁶⁹ ขณะที่ในบทความเรื่อง “บททดลองเสนอ: ทฤษฎีว่าด้วยสังคมนิยม” พรชัยกับไกรศักดิ์ใช้ทั้งงานเขียนของมาร์กซ์และผู้นิยมลัทธิทรอตสกีเป็นแหล่งอ้างอิงหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง งานเขียนของเมนเดล เพื่อสนับสนุนข้อเสนองานเรื่อง “ระบบทุนนิยม การต่อสู้ทางชนชั้น และการปฏิวัติสังคมนิยมหลักการทั่วไปแห่งระบบสังคมนิยม” อีกทั้งยังแสดงออกอย่างชัดเจนว่าเห็นด้วยกับการอธิบายระบบทุนนิยมตาม “กฎว่าด้วยการพัฒนาอย่างเป็นเชิงซ้อน” ใน *The History of the Russian Revolution* ของทรอตสกีมากกว่าด้วย⁷⁰

8. ปฏิกริยาต่อลัทธิทรอตสกีของฝ่ายซ้ายไทย: จิรติ, สมศักดิ์ และสุวินัย

การปรากฏขึ้นของลัทธิทรอตสกีในช่วงนับตั้งแต่ปี 2524 เป็นต้นมานั้น ไม่ค่อยได้รับการต่อต้านมากนักจากปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทย ดังจะเห็นว่า นอกจากจิรติ ดิงศภัทัย ซึ่งแสดงปฏิกริยาต่อต้านกระแสลัทธิทรอตสกีในแวดวงปัญญาชนนักวิชาการไทยโดยการแปลบทความที่มีลักษณะวิพากษ์วิจารณ์ทรอตสกี เรื่อง “ทัศนะของโซเวียตและจีนว่า

⁶⁹ พรชัย คุ่มทวีพร, “จากความอัปยศของลัทธิมาร์กซ์ ถึง ปัสกาวิทยาของการเปลี่ยนแปลง,” ใน *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง* 2, ฉ.3 (กันยายน-พฤศจิกายน 2525) หรือ (มกราคม 2526).

⁷⁰ พรชัย คุ่มทวีพร และไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ, “บททดลองเสนอ: ทฤษฎีว่าด้วยสังคมนิยม,” ใน *วารสารธรรมศาสตร์* 12, ฉ.2 (มิถุนายน 2526): 12-13.

ด้วยการปฏิบัติและสังคมนิยม: ข้อคิดบางประการเกี่ยวกับปัญหาในการวิเคราะห์เชิงพัฒนาการและการวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง” ของ บิล บรูกเกอร์ และตีพิมพ์เผยแพร่ใน *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง* ฉบับเดือนสิงหาคม 2525 แล้ว⁷¹ ก็มีปัญญาชนอีกเพียง 2 คนเท่านั้นที่ออกมาแสดงปฏิกิริยาต่อลัทธิทรอตสกี คนหนึ่งคือ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ส่วนอีกคนคือ สุวินัย ภรณวลัย ในกรณีของสมศักดิ์นั้น เกิดขึ้นเมื่อปัญญาชนกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมืองจัดสัมมนาเรื่อง “วิกฤตการณ์ทุนนิยมโลกกับสังคมไทย” ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปลายปี 2527 โดยในที่สัมมนาสมศักดิ์เสนอว่า เขาไม่เห็นด้วยกับการที่บรรดานักลัทธิมาร์กซ์ทั้งหลายรวมทั้งเมนเดล ซึ่งกำลังอยู่ในภาวะซบเซาได้พากันลุกขึ้นมาประกาศอย่างคึกคักว่า ขณะนี้ได้มาถึงยุควิกฤตการณ์ของทุนนิยมแล้ว หลังจากที่เกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจขึ้นจริงๆ มาแล้วในโลกตะวันตกในช่วงปี 1972-1973 เพราะมันไม่ค่อยสอดคล้องกับความเป็นจริงนัก อีกทั้งยังกล่าวด้วยว่า

⁷¹ บิล บรูกเกอร์, “ทัศนะของโซเวียตละจีนว่าด้วยการปฏิบัติและสังคมนิยม: ข้อคิดบางประการเกี่ยวกับปัญหาในการวิเคราะห์เชิงพัฒนาการและการวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง,” แปลและเรียบเรียงโดย จิรติ ดิงศภัทัย, ใน *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง* 2, ฉบับที่ 2 (สิงหาคม 2525): 99-127.

อย่างกรณีของ Ernest Mandel ซึ่งเสนอทฤษฎี “Long Wave” ซึ่งคุณสววินัยเมื่อเช้าได้พาดพิงถึงหลายครั้งหลายหน คือบอกว่า ปัจจุบันนี้เป็น Wave ขั้นสุดท้ายของทุนนิยม มีทางเดียวที่จะหลุดพ้นจาก Wave นี้ได้คือการเปลี่ยนให้เป็น Total Autonomization ซึ่งมันเป็นไปได้ที่จะใช้กำลังหุ่นยนต์ทั้งหมดมาแทนที่คนในโลกทุนนิยม เพราะฉะนั้น Wave ครั้งสุดท้ายนี้ในการตกต่ำนี้เป็น Final แล้วเป็นการ break down หรือเป็นข้อเสนอของเขา⁷²

นอกจากนี้ สมศักดิ์ยังเสนอด้วยว่า เนื่องจากมาร์กซยังแก้ไขปัญหาทางทฤษฎีไม่ตกในหลายประการ ดังนั้น จึงทำให้การวิเคราะห์ระบบทุนนิยมโดยอิงอยู่กับงานเขียนของมาร์กซมีปัญหาตามไปด้วย เช่น ปัญหาเรื่อง “ส่วนเกิน” (Surplus) หรือปัญหาในเรื่องที่ มาร์กซเชื่อว่า “อัตรากำไร” (Rate of Profit) จะพังพินาศลงไปแล้วก็ไม่พังพินาศลงเสียที หรือปัญหาที่โด่งดังมากอย่างเรื่อง “Breakdown Theory” ซึ่งนำไปสู่ปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างภาคอุตสาหกรรมกับเกษตรกรรม นั่นคือ ปัญหาเรื่อง “Underconsumption” ยังไม่รวมถึงปัญหาที่เราใช้คำใหญ่โต เช่น ปัญหาเรื่อง “ระบบโลก” ซึ่งถือเป็นขั้นท้ายๆ ไม่ใช่ขั้นต้นๆ ของการอธิบายความเป็นจริงตามหลักการของมาร์กซเท่าที่ผ่านมามีบทเรียนที่เห็นได้ชัดก็คือ สำนักคิดที่เรียกว่า “สำนักนีโอ-มาร์กซิสต์” (Neo-Marxist) หรือ “สำนักทฤษฎีพึ่งพา” (Dependency theory) รวมทั้งกรณี

⁷² กองบรรณาธิการวารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง, “บันทึกการสัมมนาวิกฤตการณ์ทุนนิยมโลกกับสังคมไทย,” ใน *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง* 4, น. 2-3 (มกราคม-มิถุนายน 2528): 76.

ของเมนเดล ซึ่งเสนอเรื่อง “คลื่นยาว” (Long wave) ก็ล้วนแต่มีปัญหาเหมือนกัน นั่นคือ พวกกันกระโดดข้ามปัญหา “การจัดหมวดหมู่ขั้นพื้นฐาน” (Basic Categories) ไปเฉยๆ แล้วใช้วิธีการไม่เคร่งครัดจริงจังกับปัญหานี้ เช่น หนังสือเรื่อง *Late Capitalism* ของเมนเดล ที่เสนอทฤษฎีคลื่นยาวก็อธิบายอย่างไม่คงเส้นคงวาในหลายจุดในปัญหาเรื่องนี้⁷³

ขณะที่ในกรณีการวิจารณ์ลัทธิทรอตสกีของสุวินัยผู้ที่มิชอบพาทมากที่สุดในการเผยแพร่ลัทธิทรอตสกีเข้ามาในสังคมไทยและแวดวงปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยตลอดทศวรรษ 2520 นั้น เกิดขึ้นเมื่อมีการจัดการประชุมสัมมนาเรื่อง “รัฐไทย” ขึ้นที่ห้องประชุมสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในวันที่ 1 มิถุนายน 2528 โดยในที่สัมมนานอกจากจะเป็นครั้งแรกที่สุวินัยตั้งคำถามในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ต่อลัทธิมาร์กซคลาสสิกในหลายประเด็นแล้ว เขายังได้เชื่อมโยงไปสู่ปัญหาบางประการของ “ผู้นิยมทรอตสกี” คนสำคัญอย่างเมนเดลด้วย ดังที่สุวินัยกล่าวว่า

จากงานเขียนเรื่อง “รัฐกับประชาสังคมฯ” เราจะพบว่า ผู้เขียนยกปัญหาที่ใหญ่ที่สุดในการรับรู้ทางสังคม คือ “องค์การซึ่งสามารถเป็นเอกเทศโดยสัมพัทธ์สามารถเลี้ยงตัวเองได้ ผลิตซ้ำตัวเองได้ สามารถมีอุดมการณ์ของตัวเอง และไม่ขึ้นต่อชนชั้นหรือผลประโยชน์ของชนชั้นโดยตรง” พวกลัทธิมาร์กซคลาสสิกที่พยายามอธิบายอันนี้กระทำโดยอาศัย “ตรรกะของทุนนิยม” (Logic of Capitalism) คือพยายามอธิบาย Dynamism (พลวัต)

⁷³ เรื่องเดียวกัน, 79-80.

หรือการเคลื่อนไหวของรัฐโดยใช้ตรรกะของทุนนิยม ซึ่งไม่ใช่ว่าคนที่ใช้นั้นผิดนะครับ แต่ผมคิดว่ามันไม่สมบูรณ์ แม้แต่ Eeneest Mandel เอง ก็ได้ใช้ในการวิเคราะห์ Late Capitalism แต่เรารู้ว่าลึกๆ แล้วมันมีปัญหาบางเรื่องที่ถูกมองข้ามไป ซึ่งการมองข้ามไม่ใช่ปัญหาว่า คุณทำงานเรื่อง Facts น้อยไป แต่เป็นปัญหาระดับ Paradigm ของลัทธิมาร์กซ์⁷⁴

อย่างไรก็ตาม การวิจารณ์ของจิรติ สมศักดิ์ และสุวินัย เป็นปฏิริยาต่อลัทธิทรอตสกีครั้งสุดท้ายในแวดวงปัญญาชนไทย เพราะหลังจากนี้ไปก็ไม่พบว่ามีการปฏิริยาในลักษณะนี้เกิดขึ้นอีกเลย และในท้ายที่สุดแล้ว การไหลบ่าเข้าสู่สังคมไทยของ “ลัทธิทรอตสกี” ในช่วงวิกฤตและการล่มสลายของ พคท. ก็มีชะตากรรมที่ไม่แตกต่างไปจาก “ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก” ที่ได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาในช่วงเวลาเดียวกันมากนัก นั่นคือ ในที่สุดก็ตกต่ำหมดความนิยมลงไปเกือบจะพร้อมกันในช่วงปลายทศวรรษ 2520⁷⁵ ดังจะเห็นว่า ถึงแม้จะมีการนำเอาบันทึกการสัมภาษณ์เรื่อง “วิกฤตการณ์ทุนนิยมโลกกับสังคมไทย” ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มาเผยแพร่ใน วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองฉบับ

⁷⁴ “วิวาทะว่าด้วยรัฐไทย,” ในวารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง 5, ฉ.1-2 (ตุลาคม 2528-มีนาคม 2529): 71-72.

⁷⁵ ธิกานต์ ศรีนารา, “ความคิดทางการเมืองของ “ปัญญาชนฝ่ายค้าน” ภายหลังการตกต่ำของกระแสความคิดสังคมนิยมในประเทศไทย พ.ศ. 2524 -2534,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ภาควิชาประวัติศาสตร์คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2555).

เดือนมกราคมถึงมิถุนายน 2528⁷⁶ หรือแม้ว่าจะมีการนำเอาหนังสือ *เศรษฐกิจศาสตร์การเมืองเบื้องต้น* ของเมนเดล ฉบับที่แปลโดยกนกศักดิ์ซึ่งตีพิมพ์แล้วในปี 2523 มาพิมพ์ซ้ำอีกครั้ง ในปี 2528⁷⁷ และถึงแม้ว่าสุวินัยจะหยิบเอาบทความ “ประวัติศาสตร์ขบวนการความคิดสังคมนิยมโดยสังเขป” ของเขามาตีพิมพ์เป็นหนังสือชื่อ *ประวัติศาสตร์ขบวนการความคิดสังคมนิยมโดยสังเขป* ในปี 2529 ก็ตาม⁷⁸ แต่ก็ไม่พบว่าได้มีปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยคนใดออกมาขานรับหรือโต้แย้งวิจารณ์เลยแม้แต่คนเดียว

⁷⁶ กองบรรณาธิการวารสารเศรษฐกิจศาสตร์การเมือง, “บันทึกการสัมมนาวิกฤตการณ์ทุนนิยมโลกกับสังคมไทย,” : 48-135.

⁷⁷ เอิร์นเนสท์ เมนเดล, *เศรษฐกิจศาสตร์การเมืองเบื้องต้น* (กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2528).

⁷⁸ สุวินัย ภรณวลัย, *ประวัติศาสตร์ขบวนการความคิดสังคมนิยมโดยสังเขป* (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529).

บรรณานุกรม

กนก สุวรรณสิทธิ์. “วิจารณ์เรื่อง ความอัปยศของลัทธิมาร์กซ โดย ปรีดี บุญซื่อ เขียน.” *ปารสวารสาร* 8, ฉบับที่ 4 (สิงหาคม-กันยายน 2524).

กนกศักดิ์ แก้วเทพ. “วิจารณ์เรื่อง Women and the Family โดย Leon Trotsky.” *วารสารธรรมศาสตร์* 11, ฉบับที่ 3 (กันยายน 2525).

กองบรรณาธิการวารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง. “บันทึกการสัมมนา
วิกฤตการณ์ทุนนิยมโลกกับสังคมไทย.” *วารสารเศรษฐศาสตร์
การเมือง* 4, ฉบับที่ 2-3 (มกราคม-มิถุนายน 2528).

“วิวาทะว่าด้วยรัฐไทย.” *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง* 5, ฉบับที่ 1-2
(ตุลาคม 2528-มีนาคม 2529): 71-72.

กำชัย หลายสรรพสิริ, สุวินัย ภรณวลัย, และโสภณ ชูตะสังจา,
บรรณาธิการ. *วิกฤตการณ์เศรษฐศาสตร์ปัจจุบัน 100 ปีหลังมาร์กซ์และเคนส์*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลด์คัมทอง, 2527.

เกษียร เตชะพีระ. “วิกฤตอุดมการณ์สังคมนิยมในหมู่นักศึกษาปัญญาชนไทย.” *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง* 3, ฉบับที่ 3 (มกราคม-มีนาคม 2527).

เกษียร เตชะพีระ. “วิจารณ์เรื่อง ปิตาจารย์ของการเปลี่ยนแปลง โดย ปรีดี บุญซื่อ.” *วารสารธรรมศาสตร์* 11, ฉบับที่ 3 (กันยายน 2525).

เกษียร เตชะพีระ. “วันสังหารเลออน ทรอดสกี” *วารสารธรรมศาสตร์* 12, ฉบับที่ 4 (ธันวาคม 2526).

เกษียร เตชะพีระ. “ความแปลกแยกและปัญหามนุษยธรรมในระบบสังคมนิยม.” *วารสารธรรมศาสตร์* 12, ฉบับที่ 2 (มิถุนายน 2526).

เกษียร เตชะพีระ. *ความคิดทางจริยศาสตร์ของทรอดสกี และ “การอธิบายลัทธิस्ताลินของทรอดสกี” ของเพอร์ แอนเดอสัน. แปลโดย เกษียร เตชะพีระ.* กรุงเทพฯ: กลุ่มเศรษฐกิจศาสตร์การเมือง สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

เกษียร เตชะพีระ. “ประชาธิปไตยในโลกที่สาม บทวิเคราะห์ทฤษฎีเศรษฐกิจศาสตร์การเมืองมาร์กซิสต์.” ใน “ครบรอบ 12 ปี ปรัชญาและความคิด,” ฉบับพิเศษ, *รัฐศาสตร์สาร* 12-13 (2529-2530): 333-350.

ถาวร สุขากันยา. “วิจารณ์เรื่อง ทรอดสกี: 1879-1917 โดย สัญชัย สุธวัจนุตตร.” *วารสารธรรมศาสตร์* 10, ฉบับที่ 3 (กันยายน 2524).

ทวีป วรติลก. *ปรัชญาว่าด้วยความผิดปกติสภาวะ.* กรุงเทพฯ: วลี, 2524.

ธิดานันต์ ศรีนารา. “ความคิดทางการเมืองของ “ปัญญาชนฝ่ายค้าน” ภายหลังการตกต่ำของกระแสความคิดสังคมนิยมในประเทศไทย พ.ศ. 2524-2534.” *วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2555.*

นักข่าวนอกบัญชี. “บทปริทัศน์รอบ 100 ปี มาร์กซ์: ไปร่วมประชุมสัมมนา 100 ปี ของคาร์ล มาร์กซ์ ที่เมลเบิร์น.” *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง* 3, ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม-กันยายน 2526): 88-89.

บิล บรูกเกอร์. “ทัศนะของโซเวียตละจีนว่าด้วยการปฏิวัติและสังคมนิยม: ข้อคิดบางประการเกี่ยวกับปัญหาในการวิเคราะห์เชิงพัฒนาการ และการวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง.” แปลและเรียบเรียงโดย จีรติ ติงศรัทีย, *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง* 2, ฉบับที่ 2 (สิงหาคม 2525): 99-127.

ปรีดี บุญซื่อ. *ความอัปยศของลัทธิมาร์กซ์*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2524.

ปรีดี บุญซื่อ (แปล). “บทสนทนากับ เลสเช็ค โคลาโควสกี ‘ปีศาจในประวัติศาสตร์’.” *อาจารย์สาร* 8, ฉบับที่ 4 (สิงหาคม-กันยายน 2524): 42-65.

ปรีดี บุญซื่อ. *ปีศาจวิทยาของการเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย, 2525.

พรชัย คุ่มทวีพร. “จากความอัปยศของลัทธิมาร์กซ์ ถึง ปีศาจวิทยาของการเปลี่ยนแปลง.” *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง* 2, ฉบับที่ 3 (กันยายน-พฤศจิกายน 2525) หรือ (มกราคม 2526).

พรชัย คุ่มทวีพร และ ไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ. “บททดลองเสนอ: ทฤษฎีว่าด้วยสังคมนิยม.” *วารสารธรรมศาสตร์* 12, ฉบับที่ 2 (มิถุนายน 2526).

วีรยา สัจจพิจารณา. “ความอัปมงคลของลัทธิมาร์กซ์: ก้าวใหม่ของปรีดี
บุญขึ้น.” *โลกหนังสือ* 4, ฉ.11 (สิงหาคม 2524): 72-84.

สมเกียรติ วันทะนะ. “ข้อคิด 10 ประการเกี่ยวกับการวิเคราะห์สังคมใน
แนวทางลัทธิมาร์กซ์.” *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง* 1, ฉ.1
(มกราคม-กุมภาพันธ์ 2524): 40-41.

สมชาย สุวรรณศรี. “วิจารณ์เรื่อง ทรอดสกี: 1879-1917 โดย สัญชัย
สวัจนตร.” *ปาจารย์สาร* 8, ฉ.5 (ตุลาคม-พฤศจิกายน, 2524): 99.

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. “ปัญญาชน 14 ตุลา พันธมิตรฯ และแอ็กติวิสต์
'2 ไม่เอา'.” ใน *รัฐประหาร 19 กันยา: รัฐประหารเพื่อระบอบ
ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข*. กรุงเทพฯ:
ฟ้าเดียวกัน, 2550.

สัจชัย สวัจนตร. *ทรอดสกี 1879-1917*. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย, 2524.

สัจชัย สวัจนตร. “วิจารณ์เรื่อง Tragedy of Leon Trotsky โดย Ronald
Segal.” *วารสารธรรมศาสตร์* 12, ฉ.2 (มิถุนายน 2526): 156-158.

สุรพงษ์ ชัยนาม. *มาร์กซ์และสังคมนิยม*. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย, 2524.

สุวินัย ภรณวลัย. *บททดลองเสนอว่าด้วยทฤษฎีสังคมนิยมในแง่ของ
วัตถุนิยมประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โครงการหนังสือสถาบันวิจัย
สังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524, 127.

สุวินัย ภรณวลัย. “ความอัปจนของลัทธิเหมา หรือความอัปจนของลัทธิ
มาร์กซ์: บทวิเคราะห์โดยสังเขปของการปฏิวัติจีน, ลัทธิเหมา
และเศรษฐกิจจีน ภายหลังการปฏิวัติจนถึงปัจจุบัน.” วารสาร
เศรษฐศาสตร์การเมือง 1, ๕.5-6 (ตุลาคม-ธันวาคม 2524): 8.

สุวินัย ภรณวลัย. “ประวัติศาสตร์ขบวนการความคิดสังคมนิยมโดย
สังเขป พลวัต (Dynamic) ของความคิดสังคมนิยมตั้งแต่มาร์กซ์
(ตอนที่ 2 ลัทธิมาร์กซ์ที่ไร้มาร์กซ์).” ภาจารย์สาร 9, ๓.3 (มีนาคม
2525).

สุวินัย ภรณวลัย. “เศรษฐกิจญี่ปุ่นในทศวรรษที่ 1980 กับทุนนิยมโลก.”
ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 10 ปี หลังการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น.
บรรณาธิการโดย บัญญัติ สุรการวิทย์. กรุงเทพฯ: นำอักษรการ
พิมพ์, 2526.

สุวินัย ภรณวลัย. “ลัทธิมาร์กซ์ อดีต ปัจจุบัน และอนาคต.” วารสาร
ธรรมศาสตร์ 12, ๕.2 (มิถุนายน 2526).

สุวินัย ภรณวลัย. กระแสความคิดที่กำลังข้ามพ้นความคิดสังคมนิยม:
บทศึกษาความคิดของ คาร์ล โพลันยี (Karl Polanyi กับ คาร์ล
วิตไฟเกล (Karl Wittfogel). ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2529.

สุวินัย ภรณวลัย. “ความคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของทรอตสกี.”
วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ 4, ๕.1 (มีนาคม 2529): 92-
136.

สุวินัย ภรณวลัย. ประวัติศาสตร์ขบวนการความคิดสังคมนิยมโดยสังเขป
ตอน ทศนะของมาร์กซ์กับลัทธิมาร์กซ์ ลัทธิมาร์กซ์ที่ไร้มาร์กซ์
ทฤษฎีปฏิบัติการมวลชนของโรซ่า ลุกเซมเบิร์ก บทวิเคราะห์
ทฤษฎีองค์การของเลนิน ทฤษฎีการปฏิวัติถาวรของทรอตสกี.
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529.

อาคม ชนาทกร (เกษียร เตชะพีระ). “ทางเลือกของพลังประชาธิปไตย.”
ปริทัศน์ 1, ฉ.7 (มิถุนายน 2525): 28-32.

เอิร์นเนสท์ เมนเดล. ทฤษฎีเศรษฐกิจศาสตร์มาร์กซิสต์. แปลโดย อำไพ
รุ่งอรุณ. กรุงเทพฯ: ดวงกมล, 2518.

เอิร์นเนสท์ เมนเดล. หลักเศรษฐกิจศาสตร์มาร์กซิสต์เบื้องต้น. แปลโดย ทวี
หมื่นนิกร. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2518.

เอิร์นเนสท์ เมนเดล. เศรษฐศาสตร์การเมืองเบื้องต้น. กรุงเทพฯ:
ดอกหญ้า, 2528.

เอิร์นเนสท์ เมนเดล. เศรษฐศาสตร์การเมืองเบื้องต้น. แปลโดย
กนกศักดิ์ แก้วเทพ. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2523.

เอิร์นเนสท์ เมนเดล. เศรษฐศาสตร์มาร์กซิสต์. แปลโดย ขวัญสุดา
รัตนชัย. กรุงเทพฯ: เรียวไฟ, 2524.

เอิร์นเนสท์ เมนเดล. “รอบศตวรรษแห่งลัทธิมาร์กซ์.” แปลโดย ไกรพ
รุจิโรภาส, วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง 3, ฉ.2 (ตุลาคม-
ธันวาคม 2526): 80-81.

Anderson, Perry. *Consideration on Western Marxism*. London: NLB, 1976.

Callinicos, Alex. *Trotskyism*. Buckingham: Open University Press 1990.

Mandel, Ernest. "Trotskyists and the Resistance in World War Two." <http://www.marxists.org/archive/mandel/1976/xx/trots-ww2.htm>

<http://en.wikipedia.org/wiki/Trotskyism>